

ПЛАН ЗА ФИСКАЛНА ОДРЖЛИВОСТ И ПОДДРШКА НА ЕКОНОМСКИОТ РАСТ: ПОЛИТИКИ, ПРЕПОРАКИ, МЕРКИ И ИНДИКАТОРИ

Содржина

ВОВЕД.....	2
I. ФИСКАЛНА КОНСОЛИДАЦИЈА.....	5
A. ЦЕНТРАЛЕН БУЏЕТ.....	7
A.1 РАСХОДНА СТРАНА НА ЦЕНТРАЛЕН БУЏЕТ	13
A.1.1 Политика на намалување на тековни расходи	13
A.1.2 Политика на подобрување на структурата и реализацијата на капитални расходи ..	30
A. 2. ПРИХОДНА СТРАНА НА ЦЕНТРАЛЕН БУЏЕТ	33
A.2.1 Политика на оптимизација на даночниот систем	34
A.2.2 Политика на намалување на неформалната економија	39
A.3 ФИНАНСИРАЊЕ	42
Б. СОЦИЈАЛНИ ФОНДОВИ.....	45
В. ЕДИНИЦИ НА ЛОКАЛНА САМОУПРАВА.....	53
Г. ЈАВНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА И ТРГОВСКИ ДРУШТВА ВО ДРЖАВНА СОПСТВЕНОСТ	58
II. ДОСЛЕДНОСТ И УСОГЛАСЕНОСТ НА ЕКОНОМСКИТЕ ПОЛИТИКИТЕ ЗА ПОДОБРО БУЏЕТСКО ПЛАНИРАЊЕ	61
III. ИНДИКАТОРИ НА УСПЕШНОСТ ВО РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПОЛИТИКИТЕ ВО БУЏЕТОТ	69

Здравствената криза даде нов акцент на одржливоста на јавните финансии и силно ја истакна потребата од балансирање помеѓу краткорочните стабилизациони цели и долгорочната фискална одржливост. Ваквата ситуација ја наметна нужноста од експанзивна фискална политика со цел поддршка на економијата во услови на пандемија која доведе до брзо зголемување на буџетскиот дефицит и јавниот долг. Со тоа се наметнува и потребата од рационализација на јавните расходи на среден рок, како и мерење на резултати од реализација на расходите со цел зголемувањето на ефикасноста на трошењето и постигнување на фискална одржливост на среден рок.

Фискалната стратегија на Република Северна Македонија 2022-2024 година (со перспективи до 2026 година) содржи среднорочни насоки и цели на фискалната политика, е во согласност со среднорочните фискални цели и стратешките приоритети на Владата на Република Северна Македонија и предвидува следење на динамиката на приходите и расходите во однос на фискалните цели. Фискалната политика 2022-2026 година ја одразува посветеноста за понатамошно зајакнување на управувањето со јавните финансии и фискалната одржливост, што треба да придонесе за одржување на макроекономската стабилност и постепенa фискална консолидација. Клучни елементи на среднорочната фискална политика се редизајнирање на буџетската политика и **фискална консолидација**, насочени кон поддршка на макроекономската стабилност, забрзување на економскиот раст, со што се зајакнува потенцијалот за раст на националната економија.

Планираната фискална консолидација опфаќа три главни аспекти:

- **подобрување на наплатата на буџетските приходи**, преку мерки за намалување на сивата економија и мерки за спречување и сузбивање на корупцијата;

- **намалување и реструктурирање на буџетските расходи**, преку кратење на неприоритетните и несуштински трошоци, поголема поддршка на приватниот сектор и иновациите со цел зајакнување на конкурентноста, социјална компонента за поддршка на најранливите категории на население и ревидирање на методологиите за трансферите и субвенциите;

- **промени во изворите на финансирање на буџетскиот дефицит**, поголема диверзификација на изворите на финансирање на дефицитот, финансирање и реализација на одредени проекти преку јавно-приватни партнерства и основање на Развоен фонд за стратешки инвестиции.

Среднорочната фискална стратегија ќе обезбеди постепено стеснување на вкупниот буџетски дефицит од 4,9% од БДП во 2021 година на 2,2% во 2026 година. Примарниот буџетски дефицит соодветно ќе се намали постепено од 3,6% од БДП во 2021 година на 1,2% во 2026 година.

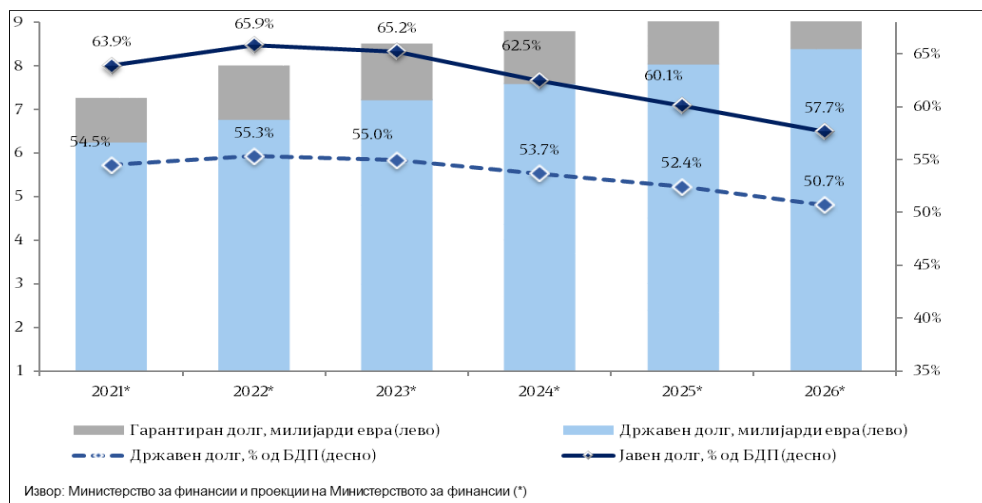
во мил. денари	Завршна сметка 2020	2021*	2022*	2023*	2024*	2025*	2026*
Вкупни приходи	189,554	212,630	233,217	251,273	273,525	296,815	321,844
Даночни приходи и придонеси	173,464	186,282	207,047	224,467	246,319	268,909	293,738
Даночни приходи	106,900	117,982	133,719	146,748	163,946	181,603	201,202
Придонеси	66,564	68,300	73,328	77,719	82,373	87,306	92,536
Неданочни приходи	11,173	16,954	16,516	17,152	17,352	17,552	17,752
Капитални приходи	1,846	3,187	3,334	3,334	3,534	4,034	4,034
Донации	3,071	6,207	6,320	6,320	6,320	6,320	6,320
Вкупни расходи	243,421	247,567	265,876	279,687	298,863	320,406	344,338
Тековни расходи	227,306	223,512	233,286	240,975	251,696	269,593	284,459
Плати и надоместоци	29,775	31,394	31,862	31,962	32,062	33,562	34,062
Стоки и услуги	15,423	21,322	22,568	24,418	26,418	29,718	32,718
Трансфери до ЕЛС	21,373	21,315	21,453	22,184	22,953	25,807	28,671
Субвенции и трансфери	34,905	19,351	21,234	22,234	25,734	29,590	33,090
Социјални трансфери	117,799	120,653	126,097	129,803	134,420	139,708	145,176
Каматни плаќања	8,031	9,478	10,072	10,374	10,109	11,208	10,742
Домашни	2,742	3,069	3,603	3,904	4,151	4,471	4,782
Странски	5,289	6,409	6,469	6,470	5,958	6,737	5,960
Капитални расходи	16,115	24,055	32,590	38,712	47,167	50,813	59,879
Буџетско салдо	-53,867	-34,937	-32,659	-28,414	-25,338	-23,591	-22,494
Примарно буџетско салдо	-45,836	-25,459	-22,587	-18,040	-15,229	-12,383	-11,752
Вкупни приходи, % од БДП**	28.5	30.1	31.0	31.1	31.4	31.5	31.6
Вкупни расходи, % од БДП**	36.7	35.0	35.3	34.6	34.3	34.0	33.8
Буџетско салдо, % од БДП**	-8.1	-4.9	-4.3	-3.5	-2.9	-2.5	-2.2
Примарно буџетско салдо, % од БДП**	-6.9	-3.6	-3.0	-2.2	-1.7	-1.3	-1.2

Извор: Министерство за финансии и проекции на Министерство за финансии (*)

Дополнително, Стратегијата за управување со јавниот долг дава рамка на Владата за дејствување во насока на прудентно управување со јавниот долг на државата на среден рок. Целите на политиката за управување со јавниот долг се:

- финансирање на потребите на државата со најнизок можен трошок, на среден и долг рок, и со одржливо ниво на ризик;
- идентификација, следење и управување со ризиците на кои подлежи портфолиото на јавниот долг; и
- развој и одржување на ефикасен домашен финансиски пазар.

Согласно со среднорочните проекции прикажани во Стратегијата за управување со јавен долг 2022-2026 година, јавниот долг ќе го надмине максималниот праг од 60% во овој период, но како резултат на мерките на фискална консолидација се очекува негова стабилизација и во 2026 година повторно враќање во пропишаните рамки под 60% од БДП. Имено, движењето на јавниот долг на среден рок ќе бележи умерен раст до 2022 година како резултат од последиците на кризата, а потоа во периодот од 2023 година преку мерките на фискална консолидација и забрзан економски раст, се очекува постепено намалување на нивото долгот.

Анализата е направена врз основа на историски податоци за планирани и реализирани буџетски приходи и расходи за период од 2015 година до 2021 година, со цел да се види големината и трендот на нивно движење во насока на преземање на мерки за фискална консолидација и обезбедување на одржливост на јавните финансии. Во првиот дел опфатени се анализи за расходната страна на буџетот, со предлог мерки за рационализација на истите по категории на расходи, дадени се активности и мерки за подобрувањето на ефикасноста и ефективноста на системот за наплата на јавните приходи кои ќе обезбедат поголема наплата и подобрување на приходната страна на буџетот, како и анализирани се и нови извори и модели на буџетско финансирање.

Во вториот дел од анализата е опфатена темата за конзистентност на политиките при планирање на буџетот со јасни и конкретни цели што сака да се постигне во даден временски период, преку реално планирани активности и трошоци, и во таа насока целосното спроведување на политиките треба да биде преку ефикасно и ефективно користење на ресурсите. Тука се наметнува потребата од засилена поврзаност на буџетското планирање со Програмата на Владата, секторските стратегии, како и нужноста од поврзаност со Програмата за економски реформи и Интервентниот план на инвестиции, изразено квантитативно и квалитативно преку индикатори на успешност, односно мерење на ефекти.

Во третиот дел се содржани индикатори за буџетско планирање, со цел мерење на ефектите од трошење на буџетските расходи во однос на резултатите на обезбедување на јавни добра или услуги кои ги даваат буџетските корисници. Дополнително се анализирани и индикатори за трошења, односно стандарди за трошења на одредени видови на расходи. Целта на ова е да се согледуваат просечни расходи на ниво на буџетски корисник по вработен, како и други квантитативни анализи со цел утврдување на поекономичните буџетски корисници. Со тоа, треба да се наметне одреден стандард на трошење за сите буџетски корисници, имајќи ја предвид и услугата која ја даваат. Анализата се прави за остварување на следната цел:

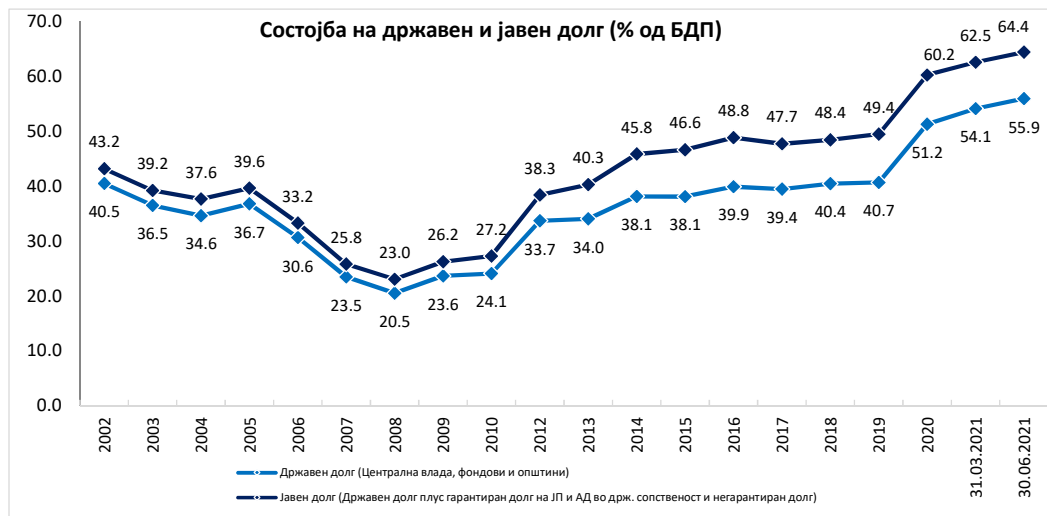
Цел: Обезбедување на одржливост на јавните финансии со истовремено поттикнување на економскиот раст преку процес на фискална консолидација, конзистентност на политиките во процесот на буџетско планирање и развој на индикатори за мерење на успешност во реализација на политиките во буџетот.

I. ФИСКАЛНА КОНСОЛИДАЦИЈА

Јавните финансии во основа ги опфаќаат финансиските односи и процеси што настануваат од активност на државата за извршување на државните функции и функционирање на јавните служби, а се однесуваат на прибирање на јавните приходи и извршување на јавните расходи за финансирање на јавните функции на државата. Јавните финансии односно економија на јавниот сектор, се фокусираат на активностите поврзани со приходите, односно во најголем дел оданочувањето, како и распределба на средствата.

Во периодот од 2015 -2019 година дефицитот на Буџетот на РСМ во основа се движеше на релативно ниско ниво, во просек од 2,5% од БДП со тенденција на континуирано намалување на среден рок, пришто најниско ниво има во 2018 година од 1,8% од БДП, односно во 2019 година дефицит изнесуваше 2% од БДП. Во истиот период нивото на државниот и јавниот долг е на релативно ниско ниво (крај на 2019 година државниот долг изнесува 40,7% од БДП, додека јавниот долг 49,4%).

Во минатата година светот се соочи со една од најголемите економски кризи, произлезена од здравствената пандемија, која беше и сеуште е непредвидлива за светот и е значително поголема од глобалната финансиска криза пред една декада. На глобално ниво сеуште постои голема неизвесност поврзана со времетраењето и интензитетот на овој шок од неекономска природа.

За ублажување на економскиот шок предизвикан од пандемијата, Владата навремено реагираше со донесување на сет на економски мерки, преку таргетирана и временска поддршка со цел заштита на ликвидноста на компаниите, зачувување на работните места и обезбедување социјална заштита за невработените и ранливите домаќинства. Преземените економски мерки предизвикаа зголемување на расходите на државата, а со тоа и зголемени дефицити, потврдени и од реномирани меѓународни институции. Со тоа во Буџетот на РСМ во 2020 година буџетскиот дефицит достигна ниво од 8,1% од БДП, додека државниот долг порасна на ниво од 51,2% од БДП, а јавниот долг на 60,2% од БДП.

Неизвесност и предизвици сеуште постојат и во 2021 година, како резултат на здравствената криза, со што и во овој период неопходни се сеопфатни мерки со кои се делува стратешки кон заздравување на економијата и забрзување на растот, сервисирање на најприоритетните обврски на најпогодените сектори во економијата, како и сведување на минимум на сите непродуктивни трошења од Буџетот. Ова претпоставуваше буџетскиот дефицит и со Буџетот за 2021 година и со Измените и дополнувањата на Буџетот за 2021 година да биде планиран на повисоко ниво од 4,9%, односно 6,5% од БДП.

За да се реализираат овие цели во справувањето со COVID пандемијата, при менаџирањето со Буџетот потребно е на расходната страна да се ограничат одредени планирани трошења кај буџетските корисници кои суштински и директно не се поврзани со справувањето со здравствената пандемија, како и алоцирање на средства за мерки за поддршка во справувањето од COVID пандемијата и намалување на нејзините последици.

Здравствената криза придонесе кон зголемена јавна потрошувачка за поддршка на економијата и истовремено ја помести среднорочната рамка на планираните

фискални таргети, кои беа насочени кон фискална консолидација и фискална оддржливост. Со ова се наметна потребата од зголемување на динамиката на процесот на фискална консолидација преку поголем опфат на мерки и активности, со цел постигнување на долгорочна оддржливост на јавните финансии.

Фискалната консолидација е процес на усогласување на јавните приходи и расходи по пат на намалување на расходите и/или зголемување на приходите, со цел намалување на буџетскиот дефицит и намалување на јавниот долг.

Во периодот 2015-2020 година вкупните расходи на Општата Влада¹ како процент од БДП во Република Северна Македонија просечно изнесува 34,2%, што е под просекот на земјите од Западен Балкан (37,9% од БДП). Пониско ниво на расходи има во Косово и Албанија, додека во Црна Гора нивото на расходи е значително повисоко и во просек достигнува речиси 49% од БДП. Во Словенија и Хрватска како земји членки на ЕУ, нивото на вкупни расходи како процент од БДП се движи на слично ниво како во Србија и БиХ во распон од 41-43% во просек за периодот 2015-2020 година. Поради кризата предизвикана од коронавирусот во 2020 година има значително зголемување на вкупните расходи во однос на БДП кај сите земји од регионот.

Вкупни расходи на Општа Влада како % од БДП -споредбена анализа

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	просек
Албанија	30,5	29,5	29,8	29,1	29,3	32,7	30,1
Босна и Херцеговина	44,6	42,0	41,4	40,2	41,1	47,8	42,8
Косово	27,3	27,6	27,5	28,9	29,3	32,2	28,8
Црна Гора	50,0	48,8	46,8	46,5	44,9	54,5	48,6
Северна Македонија	34,4	33,2	33,8	31,5	33,7	38,4	34,2
Србија	42,7	41,9	40,4	40,9	42,3	49,4	42,9
Западен Балкан (просек)	38,3	37,2	36,6	36,2	36,8	42,5	37,9
Хрватска	44,3	43,5	42,3	42,0	43,1	n.a	43,1
Словенија	43,6	40,8	39,8	39,4	39,2	47,7	41,7

Извор: Министерства за финансии и Државни заводи за статистика на односите земји и пресметки на МФ

А. ЦЕНТРАЛЕН БУЏЕТ

Буџетот на РСМ ги опфаќа централниот буџет и социјалните фондови. Во прилог табели ја покажуваат временската динамика на реализација на Буџетот на РСМ, неговата структура, учеството во БДП и годишните стапки на раст.

¹Податоците се однесуваат на расходите на консолидираните Буџети на Општа Влада што ги вклучува консолидираните буџети на централна власт, буџети на фондовите и буџетите на локалната власт, согласно методологијата што ја употребува секоја од земјите.

Буџет на РСМ (Централен Буџет и Буџети на Фондови)							
во милиони денари	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Ребаланс 2021
ВКУПНИ ПРИХОДИ	161,207	169,356	179,673	188,505	203,822	189,554	222,542
Даночни приходи и придонеси	140,826	150,362	157,537	170,994	178,895	173,464	193,068
Даноци	91,357	98,457	103,217	112,774	116,729	105,713	121,877
Придонеси	47,900	50,300	52,890	56,538	62,166	66,564	69,195
Неданочни приходи	12,859	12,973	13,396	12,260	18,687	11,173	17,586
Капитални приходи	2,265	1,977	1,316	2,197	2,369	1,846	3,187
Странски донации	4,733	3,648	7,171	2,978	3,871	3,071	8,701
Приходи од наплатени заеми	524	396	253	76	0	0	0
ВКУПНИ РАСХОДИ	180,632	185,407	196,561	200,071	217,445	243,421	268,772
Тековни трошоци	161,965	168,433	176,698	187,924	199,633	227,306	238,968
Плати и надоместоци	24,685	25,958	26,204	26,355	27,752	29,775	31,597
Стоки и услуги	18,088	16,702	15,344	14,554	16,266	15,423	21,965
Трансфери	112,734	118,902	126,762	139,323	147,513	174,077	176,028
Трансфери (ССП)	1,592	1,517	1,879	1,779	1,932	4,330	2,911
Социјални трансфери	82,903	89,005	94,690	100,678	108,129	117,799	122,627
Фонд за ПИОМ	50,285	54,622	58,084	61,243	65,179	68,824	71,919
Агенција за вработување	1,482	1,216	1,305	1,922	2,498	2,691	3,029
Социјална помош	7,489	7,571	8,261	8,566	9,654	11,591	12,700
Здравствена заштита	23,647	25,596	27,040	28,947	30,798	34,693	34,979
Други трансфери	28,239	28,380	30,193	36,866	37,452	51,948	50,490
ЕПС дотации	16,323	16,647	17,014	18,057	19,097	21,373	21,329
Земјоделски субвенции	6,583	5,596	6,600	7,039	7,399	7,088	7,275
Други субвенции	5,333	6,137	6,579	11,770	10,956	23,487	21,886
Каматни плаќања	6,458	6,871	8,388	7,692	8,102	8,031	9,378
Капитални трошоци	18,667	16,974	19,863	12,147	17,812	16,115	29,804
БУЏЕТСКИ ДЕФИЦИТ / СУФИЦИТ	-19,425	-16,051	-16,888	-11,566	-13,623	-53,867	-46,230
Финансирање	19,425	16,051	16,888	11,566	13,627	53,867	46,230
Прилив	47,846	36,836	34,470	39,706	29,687	95,695	89,583
Други	45	125	371	287	621	960	2,300
Странски заеми	19,866	30,892	3,464	32,499	8,737	65,247	63,731
Депозити	10,265	-5,318	10,549	-9,636	1,271	-6,859	403
Државни записи	17,654	11,116	20,086	16,539	19,028	36,347	23,129
Продажба на акции	16	21	0	17	30	0	20
Одлив	28,421	20,785	17,582	28,140	16,060	41,828	43,353
Отплата на главница	28,421	20,785	17,582	28,140	16,060	41,828	43,353
Надворешен долг	22,131	11,609	8,281	15,928	5,746	26,567	37,234
Домашен долг	6,290	9,176	9,301	12,212	10,314	15,261	6,119

Учество во БДП							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Ребаланс 2021
ВКУПНИ ПРИХОДИ	28.8%	28.5%	29.1%	28.5%	29.6%	28.5%	31.5%
Даночни приходи и придонеси	25.2%	25.3%	25.5%	25.9%	25.9%	26.1%	27.3%
Даноци	16.3%	16.6%	16.7%	17.1%	16.9%	15.9%	17.2%
Придонеси	8.6%	8.5%	8.6%	8.6%	9.0%	10.0%	9.8%
Неданочни приходи	2.3%	2.2%	2.2%	1.9%	2.7%	1.7%	2.5%
Капитални приходи	0.4%	0.3%	0.2%	0.3%	0.3%	0.3%	0.5%
Странски донации	0.8%	0.6%	1.2%	0.5%	0.6%	0.5%	1.2%
Приходи од наплатени заеми							
ВКУПНИ РАСХОДИ	32.3%	31.2%	31.8%	30.3%	31.5%	36.7%	38.0%
Тековни трошоци	29.0%	28.3%	28.6%	28.4%	29.0%	34.2%	33.8%
Плати и надоместоци	4.4%	4.4%	4.2%	4.0%	4.0%	4.5%	4.5%
Стоки и услуги	3.2%	2.8%	2.5%	2.2%	2.4%	2.3%	3.1%
Трансфери	20.2%	20.0%	20.5%	21.1%	21.4%	26.2%	24.9%
Трансфери (ССП)	0.3%	0.3%	0.3%	0.3%	0.3%	0.7%	0.4%
Социјални трансфери	14.8%	15.0%	15.3%	15.2%	15.7%	17.7%	17.4%
Фонд за ПИОМ	9.0%	9.2%	9.4%	9.3%	9.5%	10.4%	10.2%
Агенција за вработување	0.3%	0.2%	0.2%	0.3%	0.4%	0.4%	0.4%
Социјална помош	1.3%	1.3%	1.3%	1.3%	1.4%	1.7%	1.8%
Здравствена заштита	4.2%	4.3%	4.4%	4.4%	4.5%	5.2%	5.0%
Други трансфери	5.1%	4.8%	4.9%	5.6%	5.4%	7.8%	7.1%
ЕПС дотации	2.9%	2.8%	2.8%	2.7%	2.8%	3.2%	3.0%
Земјоделски субвенции	1.2%	0.9%	1.1%	1.1%	1.1%	1.1%	1.0%
Други субвенции	1.0%	1.0%	1.1%	1.8%	1.6%	3.5%	3.1%
Каматни плаќања	1.2%	1.2%	1.4%	1.2%	1.2%	1.2%	1.3%
Капитални трошоци	3.3%	2.9%	3.2%	1.8%	2.6%	2.4%	4.2%
БУЏЕТСКИ ДЕФИЦИТ / СУФИЦИТ	-3.5%	-2.7%	-2.7%	-1.8%	-2.0%	-8.1%	-6.5%

Структура на приходи/расходи							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Ребаланс 2021
ВКУПНИ ПРИХОДИ	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
Даночни приходи и придонеси	87.4%	88.8%	87.7%	90.7%	87.8%	91.5%	86.8%
Даноци	56.7%	58.1%	57.4%	59.8%	57.3%	55.8%	54.8%
Придонеси	29.7%	29.7%	29.4%	30.0%	30.5%	35.1%	31.1%
Неданочни приходи	8.0%	7.7%	7.5%	6.5%	9.2%	5.9%	7.9%
Капитални приходи	1.4%	1.2%	0.7%	1.2%	1.2%	1.0%	1.4%
Странски донации	2.9%	2.2%	4.0%	1.6%	1.9%	1.6%	3.9%
Приходи од наплатени заеми	0.3%	0.2%	0.1%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
ВКУПНИ РАСХОДИ	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
Тековни трошоци	89.7%	90.8%	89.9%	93.9%	91.8%	93.4%	88.9%
Плати и надоместоци	13.7%	14.0%	13.3%	13.2%	12.8%	12.2%	11.8%
Стоки и услуги	10.0%	9.0%	7.8%	7.3%	7.5%	6.3%	8.2%
Трансфери	62.4%	64.1%	64.5%	69.6%	67.8%	71.5%	65.5%
Трансфери (ССП)	0.9%	0.8%	1.0%	0.9%	0.9%	1.8%	1.1%
Социјални трансфери	45.9%	48.0%	48.2%	50.3%	49.7%	48.4%	45.6%
Фонд за ПИОМ	27.8%	29.5%	29.6%	30.6%	30.0%	28.3%	26.8%
Агенција за вработување	0.8%	0.7%	0.7%	1.0%	1.1%	1.1%	1.1%
Социјална помош	4.1%	4.1%	4.2%	4.3%	4.4%	4.8%	4.7%
Здравствена заштита	13.1%	13.8%	13.8%	14.5%	14.2%	14.3%	13.0%
Други трансфери	15.6%	15.3%	15.4%	18.4%	17.2%	21.3%	18.8%
ЕПС дотации	9.0%	9.0%	8.7%	9.0%	8.8%	8.8%	7.9%
Земјоделски субвенции	3.6%	3.0%	3.4%	3.5%	3.4%	2.9%	2.7%
Други субвенции	3.0%	3.3%	3.3%	5.9%	5.0%	9.6%	8.1%
Каматни плаќања	3.6%	3.7%	4.3%	3.8%	3.7%	3.3%	3.5%
Капитални трошоци	10.3%	9.2%	10.1%	6.1%	8.2%	6.6%	11.1%

Годишни стапки на раст							
	2015/2014	2016/2015	2017/2016	2018/2017	2019/2018	2020/2019	Ребаланс 2021/2020
ВКУПНИ ПРИХОДИ	10.5%	5.1%	6.1%	4.9%	8.1%	-7.0%	17.4%
Даночни приходи и придонеси	8.9%	6.8%	4.8%	8.5%	4.6%	-3.0%	11.3%
Даноци	9.0%	7.8%	4.8%	9.3%	3.5%	-9.4%	15.3%
Придонеси	8.4%	5.0%	5.1%	6.9%	10.0%	7.1%	4.0%
Неданочни приходи	20.9%	0.9%	3.3%	-8.5%	52.4%	-40.2%	57.4%
Капитални приходи	20.9%	-12.7%	-33.4%	66.9%	7.8%	-22.1%	72.6%
Странски донации	39.9%	-22.9%	96.6%	-58.5%	30.0%	-20.7%	183.3%
Приходи од наплатени заеми	-28.0%	-24.4%	-36.1%	-70.0%			
ВКУПНИ РАСХОДИ	7.5%	2.6%	6.0%	1.8%	8.7%	11.9%	10.4%
Тековни трошоци	7.7%	4.0%	4.9%	6.4%	6.2%	13.9%	5.1%
Плати и надоместоци	6.9%	5.2%	0.9%	0.6%	5.3%	7.3%	6.1%
Стоки и услуги	16.9%	-7.7%	-8.1%	-5.1%	11.8%	-5.2%	42.4%
Трансфери	5.6%	5.5%	6.6%	9.9%	5.9%	18.0%	1.1%
Трансфери (ССП)	65.5%	-4.7%	23.9%	-5.3%	8.6%	124.1%	-32.8%
Социјални трансфери	5.8%	7.4%	6.4%	6.3%	7.4%	8.9%	4.1%
Фонд за ПИОМ	4.6%	8.6%	6.3%	5.4%	6.4%	5.6%	4.5%
Агенција за вработување	-12.9%	-17.9%	7.3%	47.3%	30.0%	7.7%	12.6%
Социјална помош	15.9%	1.1%	9.1%	3.7%	12.7%	20.1%	9.6%
Здравствена заштита	6.9%	8.2%	5.6%	7.1%	6.4%	12.6%	0.8%
Други трансфери	2.8%	0.5%	6.4%	22.1%	1.6%	38.7%	-2.8%
ЕПС дотации	2.1%	2.0%	2.2%	6.1%	5.8%	11.9%	-0.2%
Земјоделски субвенции	-0.2%	-15.0%	17.9%	6.7%	5.1%	-4.2%	2.6%
Други субвенции	9.4%	15.1%	7.2%	78.9%	-6.9%	114.4%	-6.8%
Каматни плаќања	26.9%	6.4%	22.1%	-8.3%	5.3%	-0.9%	16.8%
Капитални трошоци	5.9%	-9.1%	17.0%	-38.8%	46.6%	-9.5%	84.9%

За фискална консолидација и за ефикасно и одржливо намалување на фискалниот дефицит потребна е комбинација на мерки и на приходна и на расходна страна на буџетот. Имајќи ги предвид ограничените ресурси, како и потребата за финансирање на приоритетни проекти се повеќе ја наметнува потребата од усовршување на процесот на буџетското планирање базирано на перформанси и рационализација на одредени расходи и воспоставување на соодветни стандарди.

Фискалното управување подразбира активност за континуирано подобрување на системот за планирање на буџетот, подобра контрола на трошоците и преземање на одредени предлог мерки и тоа:

1. РАСХОДНА СТРАНА
2. ПРИХОДНА СТРАНА
3. ФИНАНСИРАЊЕ

A.1 РАСХОДНА СТРАНА НА ЦЕНТРАЛЕН БУЏЕТ

Како почетни активности за постигнување на фискална консолидација и подоброено буџетско планирање потребно е да се направи анализа и контрола на одредени трошоците на буџетски корисници, воспоставување на стандарди на трошења за оперативни расходи, како и преземање на активности за подобрена структурата на расходи.

Клучни политики за постигнување на фискалната консолидација на расходната страна на Централниот буџет се:

1. Политика на намалување на тековни расходи
2. Политика на подобрување на структурата и реализацијата на капиталните расходи

A.1.1 Политика на намалување на тековни расходи

Во тековните расходи согласно буџетската класификација влегуваат плати и надоместоци, расходите за стоки и услуги, трансфери до ЕЛС, социјалните надоместоци, субвенции и каматни расходи. Тековните расходи во периодот 2015-2021 година во Буџетот на РСМ просечно изнесуваат 187 милијарди денари или 91,6% од структурата на вкупните расходи, односно 29,9% во однос на БДП. Тековните расходи бележат тренд на пораст во периодот 2015-2019 година во годишен просек од 5,8% (9,8 милијарди денари) и пораст од 13,9% (27,6 милијарди денари) само во 2020 година поради зголемени расходи за мерки за поддршка во услови на Covid-19 пандемијата.

Поради споредливост на податоците со други земји, направена е анализа на ниво на Буџет Општа Влада. Со тоа, во структурата на вкупните расходи во Буџетот на Општа Влада доминантно учество имаат тековните расходи кои во периодот 2015-2020 година се движат помеѓу 87,8% и 92%, или во просек 89,6%, при што од 2018 година има тренд на пораст на учеството на тековните расходи. Во однос на БДП тековните расходи во овој период, просечно изнесуваат 30,6% при што нема некои позначителни отстапувања низ годините, со исклучок на 2020 година кога поради преземените мерки за справување со последиците од пандемијата тековните расходи достигнаа учество од 35,3% од БДП. Споредбено, учеството на тековните расходи во вкупните расходи за периодот 2015-2020 година е над просекот за земјите од Западен Балкан (ЗЗБ) кој изнесува околу 85%, при што треба да се има во вид дека постојат значителни разлики помеѓу одделните земји. Така, Косово има просечно учество на тековните расходи во вкупните расходи од 75% во односниот период, Црна Гора од 79,9% и Албанија од 82,5%, додека Србија и РСМ со близу 90% се над просекот на ЗЗБ. БиХ има највисоко учество на тековните расходи во вкупните расходи од 92,4% во просек. Во Словенија учеството на тековните расходи во вкупните расходи е поблиску до просекот од ЗЗБ, иако е над просекот, додека во Хрватска учеството изнесува 96,4% во просек во периодот 2015-2019 година.

Гледано во однос на БДП, тековните расходи во РСМ се под нивото од ЗЗБ кој изнесува 32,9% во просек во периодот 2015-2020 година. Тековните расходи како процент од БДП значително варираат помеѓу земјите од 24,8% во Албанија до 39,6% во БиХ. Црна Гора иако има пониско учество во однос на вкупните расходи, во однос на БДП, тековните расходи се на релативно високо ниво споредбено со другите држави (38,8% во просек). Во Словенија и Хрватска тековните расходи во однос на БДП се на повисоко ниво и изнесуваат 37,5% и 41,5%, соодветно.

Учество на тековни расходи во вкупните расходи (во %)

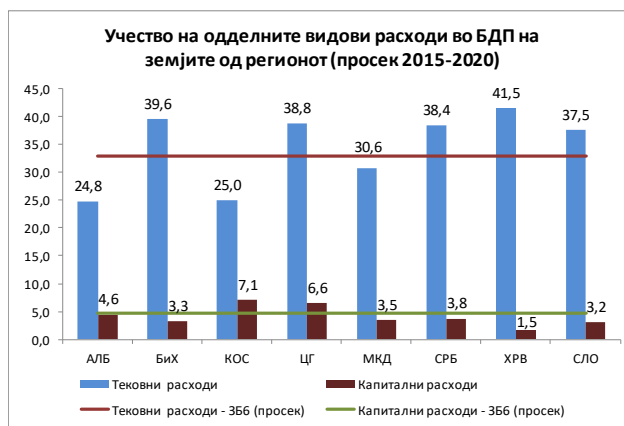
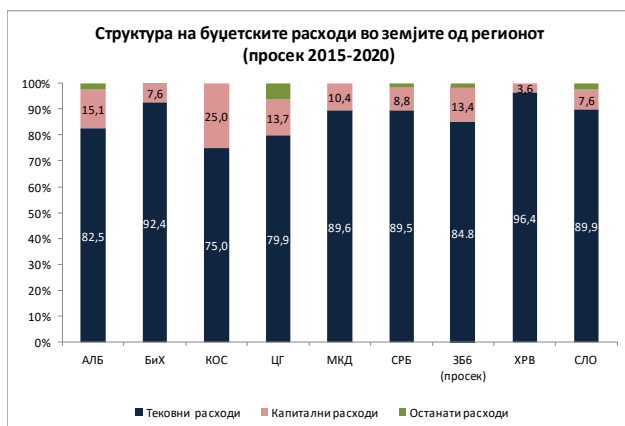
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Просек
Албанија	80,2	85,0	82,9	83,4	84,7	78,5	82,5
Босна и Херцеговина	92,2	93,1	94,5	93,1	92,4	89,3	92,4
Косово	74,0	73,4	73,3	72,5	74,3	82,8	75,0
Црна Гора	75,7	86,9	80,2	80,5	77,3	78,9	79,9
Северна Македонија	87,8	88,5	87,7	92,0	89,9	91,8	89,6
Србија	92,0	90,4	90,8	89,1	87,4	87,2	89,5
Западен Балкан (просек)	83,6	86,2	84,9	85,1	84,4	84,8	84,8
Хрватска	97,5	96,3	96,3	96,3	95,8	n.a	96,4
Словенија	86,7	91,6	91,5	89,7	89,3	90,6	89,9

Извор: Министерства за финансии и Државни заводи за статистика на односите земји и пресметки на МФ

Тековни расходи како % од БДП

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Просек
Албанија	24,5	25,0	24,7	24,3	24,8	25,7	24,8
Босна и Херцеговина	41,1	39,1	39,1	37,4	38,0	42,7	39,6
Косово	26,0	26,6	26,7	27,5	25,7	17,2	25,0
Црна Гора	37,9	42,4	37,5	37,5	34,7	43,0	38,8
Северна Македонија	30,2	29,4	29,6	29,0	30,3	35,3	30,6
Србија	39,3	37,9	36,7	36,4	36,9	43,1	38,4
Западен Балкан (просек)	33,2	33,4	32,4	32,0	31,7	34,5	32,9
Хрватска	43,2	41,9	40,7	40,5	41,3	n.a	41,5
Словенија	37,9	37,4	36,4	35,3	35,0	43,2	37,5

Извор: Министерства за финансии и Државни заводи за статистика на односите земји и пресметки на МФ

А) Плати и надоместоци

Тековна состојба

Расходите за плати и надоместоци на централно ниво во периодот 2015-2020 година изнесуваат просечно околу 26,8 милијарди денари и нивното просечното учество во однос на вкупните расходи изнесува околу 13,2%. Во истиот период овој тип на расходи бележат тренд на зголемување на просечен годишен раст од 4,2%. Во однос на БДП, нивното просечно учество изнесува 4,3%. Порастот на масата на плати во анализираниот период се должи на:

- реализираниот пораст на плати за 5% за вработените кај буџетските корисници во последниот квартал од 2019 година
- дополнително зголемување на платите во определени области:
 - платите на просветните работници во основните и средните училишта и тоа во 2018 година започнувајќи од месец септември за 5%, септември 2019 година зголемување за 5% и јануари 2020 година зголемување за 10%,
 - одбрана 10% на армиски состав од јануари 2018 година,
 - плати во здравство зголемување од 10% од јануари 2019 година, од 5-25% од февруарска плата 2020 година и награди во услови во Covid-19,
 - нов колективен договор за култура во 2020 година,
 - нов закон за Собрание во 2020 година,
 - ДКСК за 30%,
 - Уставен суд 30%,
 - Финансиска полиција 30%,
 - судство и обвинителство право на исплата на додатоци на плата од 5-30%,
 - зголемување на платите во детските градинки и установи и центри согласно законот за детска заштита,
 - вработени во затворска полиција и стручни соработници во КПУ,
 - царински и даночни службеници за 30%,
 - регрес за годишен одмор согласно Грански колективен договор,
 - посебни законски решенија за ОТА и АНБ,
 - повисоки плати во МВР, пред се резултат на реализирани часови за прекувремена работа

- катастар 30% во 2019 година
- шумска полиција -колективен договор од 2021 година.

Врз основа на анализата на бројот на вработените може да се види дека на централно ниво има релативно ист број на вработени во периодот од 2015-2020 година, додека на локално ниво, бројот на вработени бележи пораст и тоа најмногу кај МОН, култура и МТСП (градинки).

БРОЈ НА ВРАБОТЕНИ И ИСПЛАТЕНА ПЛАТА 2015-2021

година	Централно ниво		Фондови		Локално ниво		Буџет на РСМ	
	број на вработени	вкупно плата	број на вработени	вкупно плата	број на вработени	вкупно плата	вкупен број на вработени	вкупно плата
2015	51,282	23,942,734,280	1,996	744,164,543	33,910	11,763,006,984	87,188	36,449,905,807
2016	51,347	25,178,849,049	2,088	777,979,022	34,191	12,018,106,602	87,626	37,974,934,673
2017	50,602	25,438,142,441	1,989	766,438,453	34,246	10,923,668,156	86,837	37,128,249,050
2018	50,722	25,610,020,222	2,036	745,372,562	34,842	12,563,760,680	87,600	38,919,153,464
2019	51,331	26,964,013,443	1,956	788,067,237	35,146	13,159,252,700	88,433	40,911,333,380
2020	51,406	28,927,448,605	1,963	846,909,137	35,198	15,145,933,696	88,567	44,920,291,438
2021	51,072	30,703,896,000	1,977	892,930,000	35,208	15,332,166,602	88,257	46,928,992,602

*за 2021 година износот претставува планиран буџет

**во локално ниво се вклучени вработените во училиштата, градинките, домови на култура и старски домови, кои се финансираат преку дотации до ЕЛС

година	Буџет на РСМ		Општини		ЈЗУ		Општ буџет	
	број на вработени	вкупно плата	број на вработени	вкупно плата	број на вработени	вкупно плата	вкупен број на вработени	вкупно плата
2015	87,188	36,449,905,807	5,744	2,326,829,231	22,181	8,023,696,000	115,113	46,800,431,038
2016	87,626	37,974,934,673	5,677	2,348,927,603	22,181	8,542,998,000	115,484	48,866,860,276
2017	86,837	37,128,249,050	5,678	2,346,089,007	19,986	8,793,522,000	112,501	48,267,860,057
2018	87,600	38,919,153,464	5,693	2,388,355,265	19,338	9,030,918,000	112,631	50,338,426,729
2019	88,433	40,911,333,380	5,655	2,493,054,586	19,785	10,309,651,000	113,873	53,714,038,966
2020	88,567	44,920,291,438	5,751	2,591,054,303	20,538	12,122,962,000	114,856	59,634,307,741
2021	88,257	46,928,992,602	5,751	3,196,062,405	20,455	12,964,000,000	114,463	63,089,055,007

година	Општ буџет		Јавни претпријатија		Јавен сектор	
	број на вработени	вкупно плата	број на вработени	вкупно плата	вкупен број на вработени	вкупно плата
2015	115,113	46,800,431,038	16,774	8,712,598,000	131,887	55,513,029,038
2016	115,484	48,866,860,276	16,713	9,173,009,000	132,197	58,039,869,276
2017	112,501	48,267,860,057	16,227	9,157,823,000	128,728	57,425,683,057
2018	112,631	50,338,426,729	15,731	9,249,402,000	128,362	59,587,828,729
2019	113,873	53,714,038,966	15,410	9,655,486,000	129,283	63,369,524,966
2020	114,856	59,634,307,741	15,696	10,037,587,000	130,552	69,671,894,741
2021	114,463	63,089,055,007	15,750	9,398,595,000	130,213	72,487,650,007

*Не е опфатен бројот на вработени во општинските јавни претпријатија

Анализа на бројот на вработени во јавен сектор во земјите од регионот

Учеството на вработените во јавниот сектор во вкупниот број на вработени во Република Северна Македонија во 2020 година изнесува 24,3%, што е на ниво на просекот на земјите од Западен Балкан. Сепак, помеѓу земјите се забележуваат значителни разлики, при што најголемо отстапување има кај Албанија каде што учеството на вработените во јавниот сектор во вкупниот број на вработени е

убедливо најниско и изнесува 14,4%, додека учеството е највисоко кај Косово, Црна Гора и Босна и Херцеговина (како и Хрватска) каде што надминува 28%.

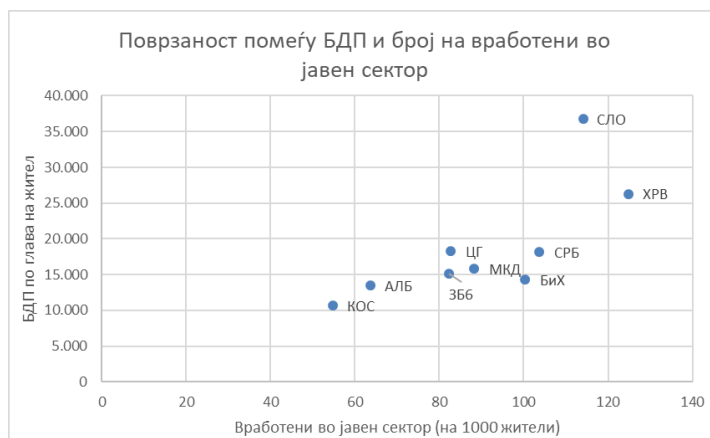
Земја	Вкупно вработени (во илјади)*	Вработени во јавен сектор (во илјади)*	% на вработени во јавен сектор	Податок за:	Популација (во илјади жители)**	Вработени во јавен сектор (на 1000 жители)	БДП по глава на жител (ППП, долари 2017)**
Северна Македонија	754,8	183,1	24,3%	2020	2.076	88,2	15.842
Албанија	1264,7	182,6	14,4%	2019	2.865	63,7	13.478
Србија	2893,7	719,2	24,9%	2020	6.936	103,7	18.149
Косово	343,9	99,0	28,8%	2020	1.807	54,8	10.687
Босна и Херцеговина	1173,1	329,2	28,1%	2020	3.279	100,4	14.263
Црна Гора	182,4	51,5	28,2%	2017	623	82,7	18.250
Просек 3Б6	1102,1	260,8	24,8%	/	2.931	82,2	15.112
Хрватска	1679,5	504,9	30,1%	2019	4.045	124,8	26.274
Словенија	1020,7	239,2	23,4%	2018	2.096	114,1	36.786

*Извор: ILO, Labour Force Survey, освен за Црна Гора: Vlada Crne Gore (Predlog plana optimizacije javne uprave Crne Gore 2018-2020)

**Извор: IMF, WEO April 2021

Доколку се земе предвид популацијата на земјите, во јавниот сектор на Северна Македонија се вработени 88,2 лица на секои 1000 жители, што е нешто повисоко од просекот на земјите од Западен Балкан кој изнесува 82,2 лица. Бројот на вработени на 1000 жители е највисок во Србија и Босна и Херцеговина каде што надминува 100 лица, додека најнизок е во Косово и Албанија каде се движи помеѓу 55 и 65 лица. Во анализираните земји кои се членки на ЕУ, односно Хрватска и Словенија, бројот на вработени во јавниот сектор во однос на популацијата е нешто повисок и изнесува 124,8 и 114,1 лица, соодветно.

Од податоците може да се утврди дека бројот на вработени во јавниот сектор на секои 1000 жители е тесно поврзан со економската развиеност на земјата, мерена преку БДП по глава на жител. Притоа, земјите со повисок БДП по глава на жител (Словенија и Хрватска) имаат најголем број на вработени во јавниот сектор, додека најмалку развиените земји како Албанија и особено Косово имаат најнизок број вработени во јавен сектор по глава на жител.

Анализа на бројот на вработени во јавната управа во земјите од регионот

Во рамки на Анкетите на работна сила (АРС) се прибираат податоци за бројот на вработени во секторот Јавна управа и одбрана; задолжително социјално осигурување. Согласно АРС, во Северна Македонија во 2020 година во Јавната управа вработени се 55 илјади лица. Анализирано според учеството на вработените во јавната управа во вкупниот број на вработени, овој показател во Северна Македонија изнесува 6,9%, и исто така е под просекот на Западен Балкан од 8,0%. Во земјите од регионот, учеството на вработените во јавната управа во вкупниот број на вработени се движи од 5,2% во Србија до 11,9% во Црна Гора.

Земја	Вкупно вработени (во илјади)*	Вработени во јавна управа (во илјади)*	% на вработени во јавна управа	Популација (во илјади жители)**	Вработени во јавна управа (на 1000 жители)	БДП по глава на жител (ППП, долари 2017)**
Северна Македонија	794,9	55,0	6,9%	2.076	26,5	15.842
Србија	2894,8	150,1	5,2%	6.936	21,6	18.149
Косово	350,9	23,5	6,7%	1.807	13,0	10.687
Босна и Херцеговина	813,1	76,1	9,4%	3.279	23,2	14.263
Црна Гора	176,7	21,0	11,9%	623	33,7	18.250
Просек ЗБ	1006,1	65,1	8,0%	2.944	23,6	15.438
Хрватска	1634,0	121,0	7,4%	4.045	29,9	26.274
Словенија	984,0	58,0	5,9%	2.096	27,7	36.786

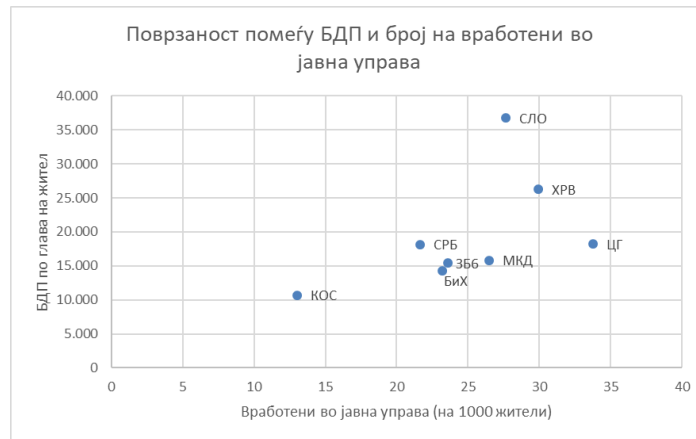
*Податоците се преземени од државните заводи на статистика на земјите и се однесуваат на 2020 година.

Преземени се од Анкетите на работна сила; сектор Јавна управа и одбрана, задолжително социјално осигурување

**Извор: IMF, WEO April 2021

Во Северна Македонија на секои 1000 лица во јавната управа се вработени 26,5 лица, што е нешто над просекот за земјите од ЗБ кој изнесува 23,6 лица. И тука се забележуваат значителни разлики помеѓу земјите, при што бројот на вработени во јавна управа на 1000 лица е убедливо најнизок во Косово (13,0 вработени на 1000 жители), а највисок во Црна Гора (33,7 вработени на 1000 лица). Во земјите од регионот членки на ЕУ (Хрватска и Словенија), бројот на вработени во јавна управа по глава на жител е повисок во однос на земјите од ЗБ, но е под 30 вработени на 1000 лица.

Исто така, се забележува дека бројот на вработени во јавната управа по глава на жител е повисок кај економски поразвиените земји (Хрватска и Словенија), а е најнизок кај најмалку развиената земја (Косово).

Цел: Зголемување на ефикасноста на работењето на јавната администрација преку оптимизација и рационализација на работните места и воведување на систем на награди и казни

Предлог мерки/препораки за консолидација на расходите за плати и надоместоци:

I. Да се спроведат мерките и активностите на Програмата на Влада за рационализација на вработените во јавниот сектор

- Оптимизација на вработувањата
- За трајно испразнети работни места (пензионирања) да нема прием на нови вработувања, освен за спроведување на реформски процеси
- Обезбедување на поголема мобилност на вработените во самата институција и помеѓу институциите
- Доколку се утврди неопходност за пополнување на некое работно место, истото да се пополни од институции каде што има суфицит, а доколку нема таков кадар по институциите, за ангажирање на лицата да одлучува Владата

II. Усогласување на плати според работни позиции

- Планираниот износ на плати да не се зголемува во структурата на Буџетот
- Намалување на трошоците за прекувремена работа (трошоците да не надминат 30% од основната плата), поголема контрола при одобрување на часови, како и поголема искористеност на слободни денови за сметка на надоместокот за прекувремена работа
- Во областа на култура измена на законски решенија со кои ќе се запре стекнатото работно искуство да биде основ за вреднување на повисоко звање односно повисока плата по сила на закон
- Во областа на образование измена на законско решение со кое ќе се избрише правото на вработените на определено време по истек од 2 години со согласност на МОН работниот однос да се трансформира во редовен работен однос

III. Политика на задржување на квалитетни кадри во јавниот сектор

- Систем на награди и казни на вработените во администрација

Б) Стоки и услуги

Тековна состојба

Расходите за стоки и услуги на централно ниво во периодот 2015-2020 година изнесуваат просечно околу 16 милијарди денари и нивното просечното учество во однос на вкупните расходи изнесува околу 8%. Во овој период, истите бележат тренд на намалување од 10% учество во вкупните расходи во 2015 година до 6,3% во 2020 година. Со ова се потврдува заложбата на Владата на континуирано намалување на помалку продуктивните расходи во Буџетот на РСМ.

Во анализираниот период е евидентно потфрлање на реализацијата на расходите за стоки и услуги во однос на планираните на годишно ниво и тоа во просек од околу 15,3%. Оттаму од клучно значење е уште во процесот на планирање на буџетот буџетските корисници да се придржуваат кон реално планирање на расходите за стоки и услуги. Понатаму, за да продолжи трендот за намалување на расходите за стоки и услуги потребно е буџетските корисници при планирањето и реализација на истите да се придржуваат кон начелата за економичност и ефикасност кои ќе придонесат кон подобрување на структурата на буџетот. Врз основа на направените анализи за движењето на трошоците по видови во период 2015-2020 година, утврдено е дека постои можност за рационализација на одредени расходи кои се дадени во продолжение со предлог мерки.

Цел: Поефикасно користење на ресурсите за работа преку подобро планирање и реализација на оперативните расходи, намалување на непродуктивни расходи, како и воведување на стандарди на трошења.

Предлог мерки за консолидација на расходите за стоки и услуги:

I. Буџетски корисници **пореално да ги планираат расходите за стоки и услуги** имајќи ја во предвид помала реализација на истите во однос на годишниот план во континуитет

II. Намалување на режиски трошоци

- Утврдување на стандарди за трошења за режиските трошоци на ниво на еден вработен
- Намалување на расходи за телефони
 - Рационализација на поседување на мобилни телефони и усогласување на условите за издавање на службен телефон во институциите
 - Намалување на лимит на користење на службени мобилни телефони

III. Намалување на тековни трошоци

- Намалување на расходи за патни трошоци во земјата и странство
 - Бришење на членот од Законот за извршување со кој се овозможува право на патни трошоци во земјата
 - Намалување на бројот на членови во делегација при патување во странство
- Намалување на расходи за горива и масла
 - Донесување/Измена на Уредба за поседување и користење на службени возила
 - Строга контрола на користење на службени возила само за службени цели, при тоа користењето да биде условено со налог кој ќе содржи податок за дестинација и цел на посета, а податоците да бидат усогласени со уредите за навигација
 - Рационализација и продажба на службени возила поради недоволна искористеност
- Намалување на расходи за материјали и ситен инвентар и друг материјал (порационално користење на канцелариски материјал, како и услуги за копирање и печатење)
- Намалување на расходите за репрезентација, спонзорства и реклами
- Намалување на трошоците за закупнини и изнајмување на простор и опрема
- Намалување односно сведување на минимум на набавка на возила по пат на лизинг

IV. Намалување на надоместоците за договорно ангажирање на лица

- Лимитирање на склучување на договори на дело (строга контрола на оправданоста од ангажирање на лица под договор за дело како и ангажирање на консултанти)
- Секоја институција да преземе мерки за намалување на износот на договорни услуги
- Намалување на износите за надоместоците за членовите на управните и надзорните одбори, како и на надоместоци за работа во Комисии, работни групи и работни тела, како и бројот на членовите
- Намалување на расходи за привремени вработувања со намалување на бројот на лица ангажирани како привремено вработени

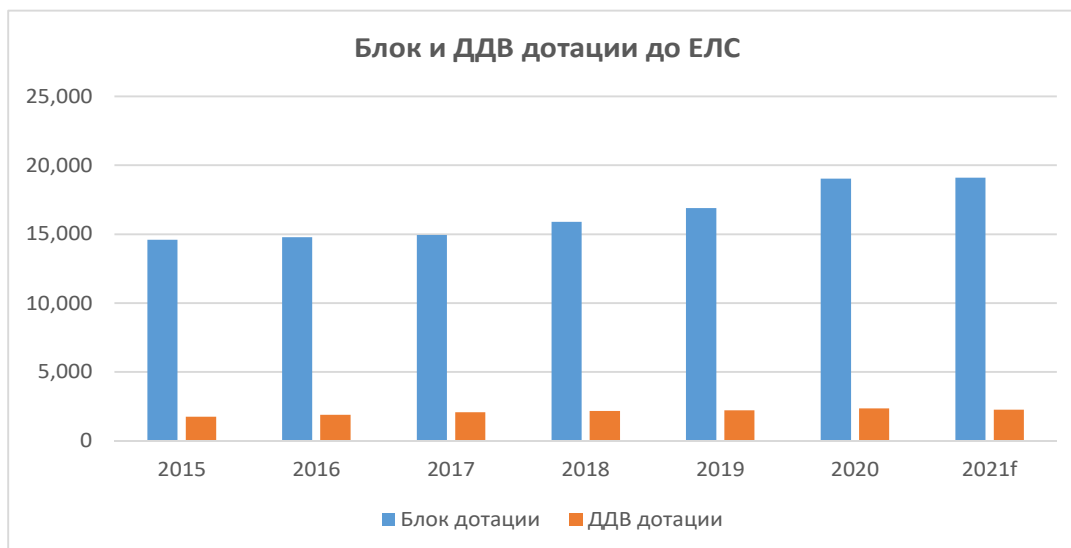
В) Дотации до ЕЛС

Тековна состојба

Локалната власт се финансира од сопствени извори на приходи и со дотации од Централниот буџет во вид на блок дотации и ДДВ дотации за пренесените надлежности. Во периодот 2015-2020 година евидентен е порастот на износот на дотациите кои ресорните министерства го трансферираат кон општините, при што во структурата доминираат расходите за исплата на плати со околу 80% учество, а се должи на реализираниот пораст на плати и број на вработени во областите на пренесени надлежности (образование, култура и детска заштита).

во мил.денари

година	Блок дотации	ДДВ дотации	Вкупно дотации до ЕЛС	Вкупни расходи	Во % од Вкупни расходи	Во % од БДП	годишен раст	БДП
2015	14,590	1,733	16,323	180,632	9.0%	2.9%		558,954
2016	14,771	1,876	16,647	185,407	9.0%	2.8%	2.0%	594,795
2017	14,947	2,067	17,014	196,561	8.7%	2.8%	2.2%	618,106
2018	15,903	2,154	18,057	200,071	9.0%	2.7%	6.1%	660,878
2019	16,886	2,211	19,097	217,445	8.8%	2.8%	5.8%	689,425
2020	19,031	2,342	21,373	243,421	8.8%	3.2%	11.9%	664,010
2021f	19,091	2,238	21,329	268,772	7.9%	3.0%	-0.2%	706,646
просек 2015-2021	16,460	2,089	18,549		8.7%	2.9%	4.6%	

Во насока на подобрување на фискалниот капацитет и зголемување на приходите на општините се планира постепено зголемување на приходите од персонален данок на доход од 3% на 6% и на стапката на приходите од дотацијата од ДДВ од 4,5% на 6%. При тоа се воведуваат и фонд за перформанси и фонд за

вооедначување. Општините кои ќе ги исполнат условите и критериумите ќе добијат дополнителни средства од овие фондови. Во прилог фискалниот импакт за истото:

во мил.денари

Персонален данок на доход						
	Р 2021	2022	2023	2024	2025	2026
Персонален данок на доход	20,790	22,848	25,133	28,149	31,245	34,682
3% за ЕЛС согласно постојан закон	624	685	754	844	937	1,040
нов предлог 6% -4% 2022, 5% 2023 и 6% 2024	624	914	1,257	1,689	1,875	2,081
негативен ефект од зголемување на персонален данок од 3% на 6%	0	-228	-503	-844	-937	-1,040
ДДВ						
	Р 2021	2022	2023	2024	2025	2026
ДДВ	54,219	59,654	65,619	73,493	81,578	90,551
4.5% за ЕЛС согласно постојан закон	2,238	2,440	2,684	2,953	3,307	3,671
нов предлог 6% - 5% 2022, 5.5%-2023 и 6% - 2024	2,238	2,983	3,609	4,410	4,895	5,433
негативен ефект од зголемување на процентот на ддв од 4,5% на 6%	0	-543	-925	-1,457	-1,587	-1,762
Вкупен ефект- ДДВ и Персонален данок	0	-771	-1,427	-2,301	-2,525	-2,803

Цел: Поквалитетни услуги во децентрализираните надлежности на општините преку рedefинирање на критериумите за распределба на средства и поефикасно и наменско користење на средствата за дотации

Предлог препораки за консолидација на дотациите кон ЕЛС:

- Анализа на дотациите кои ги добиваат ЕЛС, ревидирање на критериумите за распределба на дотациите до општините во услови кога општините овие средства не ги искористуваат и имаат пренесен вишок на средства
- Остатокот од нереализирани средства добиени по пат на дотации од пренесени надлежности општините да ги вратат во Буџетот на РСМ
- Кај основното образование, рационализација на мрежата на основни училишта и усогласување на бројот на ученици со бројот на наставници.
- Кај детската заштита, оптимално искористување на расположливите капацитети и да се разгледа можноста за зголемување на надоместокот за престој на децата кои го плаќаат родителите имајќи предвид дека истиот е непроменет во изминатите години, иако има зголемувањето на трошоците за живот
- Кај културата потребно е да се разгледаат можностите за зголемување на средствата од самофинансирачки активности, како резултат на реализација на поголем број на културни настани
- Кај противпожарната заштита да се направи сеповатна анализа за потребниот број на пожарникари и усогласување на платите и надоместоците

Г) Расходи за субвенции и трансфери

Тековна состојба

Расходите за субвенции и трансфери во периодот 2015-2020 година изнесуваат просечно 8,7 милијарди денари и истите во структурата на вкупни расходи учествуваат со 4,2% или се 1,4% во однос на БДП. Во оваа категорија на расходи доминираат земјоделските субвенции во просек во износ од 6,7 милијарди денари или 1,1% од БДП. Земјоделските субвенции се планираат во рамки на буџетот на Агенција за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој и се реализираат преку Програмата за финансиска поддршка во земјоделството и Програма за финансиска поддршка на руралниот развој.

Земјоделските субвенции главно се наменети за поддршка за поттикнување на земјоделско производство, инвестиции за модернизација на земјоделски стопанства, обнова и развој на селата, директни плаќања за растително производство за разни полјоделски, градинарски, житни култури и овошни насади, помош во сточарскиот сектор, поддршка на трошоци за набавка на гориво за земјоделска механизација, помош за поддршка на трошоци за набавка на гориво за земјоделска механизација

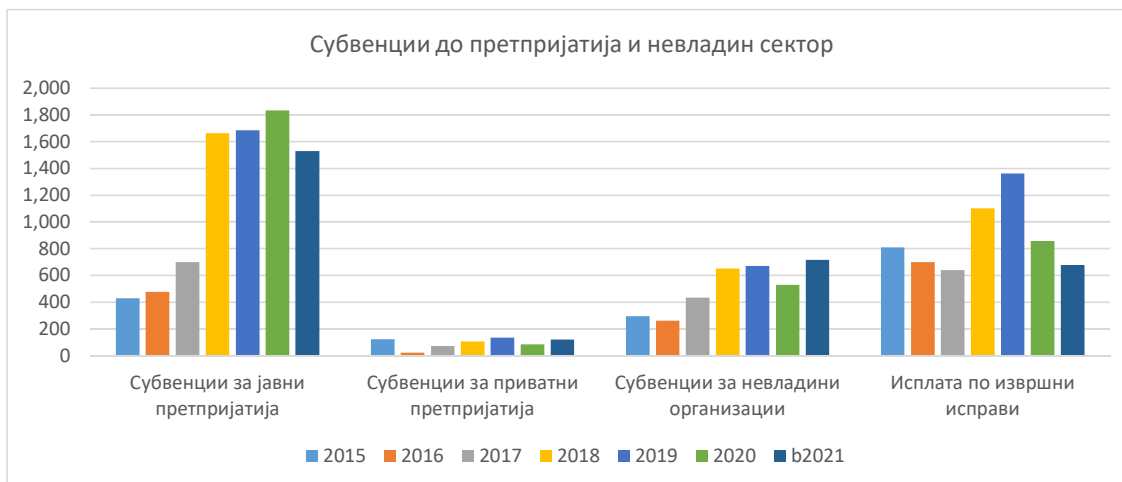

Земјоделските субвенции имаат тренд на годишен пораст и нивното учество во однос на БДП просечно изнесува 1,1%. Дополнително реалниот годишен раст на секторот Земјоделство има големи осцилации во текот на годините, но просечно за анализираниот период истиот изнесува -0,2. Учеството на земјоделството во БДП е речиси на исто ниво во текот на годините или просечно изнесува 8,7%.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Реален годишен раст на секторот Земјоделство (во %)	1.9	-0.4	-12.5	8.3	-0.3	1.7
Учество на земјоделството во БДП (во %)	9.7	9.2	7.9	8.5	8.0	9.1

Имајќи го во предвид дека износот на земјоделски субвенции кои се реализираат од буџетот, како и ефектите на истите врз земјоделството и економијата подолу се предлагаат и мерки за рационализација на истите.

Во категоријата субвенции и трансфери влегуваат и субвенциите до јавни и приватни претпријатија, субвенции до невладини организации, трансфери до политички партии, трошоци за извршни исправи, стипендии, државни награди, трансфери при пензионирања и разни трансфери. Во рамките на разни трансфери влегуваат и расходите за мерки за справување на здравствената пандемија како поддршка на економијата.

Во однос на другите субвенции во текот на годините имаме тренд на пораст кај субвенциите за јавни претпријатија (за радиодифузна дејност од 2018 година), како и пораст на субвенциите до невладини организации (во кој влегуваат и трансферите за политички партии).

Дополнително, јавните претпријатија наведени во табелата, освен од оваа ставка, од Буџетот на РСМ добиваат средства и од други расходни категории.

Субвенции и трансфери кон ЈП и АД							
ЈП/АД	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ЖРСМ Транспорт АД - Скопје	390,000,000	437,300,000	458,361,512	430,000,000	430,010,000	414,999,108	380,000,000
ЈП за железничка инфраструктура Железници на РСМ	199,995,338	179,992,737	219,712,525	291,864,503	545,917,359	346,845,667	318,519,000
ЈРП Национална радио телевизија	0	0	149,000,000	886,549,999	894,000,000	856,750,000	826,950,000
ЈП Национална радиодифузија	0	0	39,000,000	232,050,000	234,000,000	224,250,000	216,450,000
Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги	0	0	12,000,000	71,400,000	72,000,000	69,000,000	66,600,000
АД Медиумска Информативна Агенција	40,200,000	41,000,000	41,000,000	44,000,000	55,000,000	44,000,000	40,000,000
ДООЕЛ Нафтовод	9,975,795	3,600,000	7,800,000	8,500,000	7,400,000	7,355,585	7,962,600
АД Водостопанство на РСМ	0	2,264,610	50,143,855	51,208,428	2,834,989	1,373,371	11,000,000
ЈП Национални шуми	32,259,848	0	593,755	226,139	5,973,016	100,383,088	100,000,000
ДООЕЛ Борис Трајковски	141,000,000	180,000,000	0	16,100,000	60,000,000	0	0
ЈП Колекторски систем	0	0	0	0	184,996,528	344,557,529	60,000,000
ЈП за стопанисување со пасишта	0	2,379,047	595,527	978,349	261,762	20,585,312	30,000,000
Вкупно:	813,430,981	846,536,394	978,207,174	2,032,877,417	2,492,393,654	2,430,099,660	2,057,481,600

И категоријата разни трансфери (каде влегуваат и земјоделските субвенции) бележи значителен пораст и тоа во периодот во 2018 година (трансфер до ЕЛС за покривање на долгови во износ од околу 3 милијарди денари), како и во 2020 година (мерки за Ковид во износ од околу 15 милијарди денари) и во 2021 година (мерки за Ковид планирани во износ од околу 9,5 милијарди денари).

Цел: Обезбедување на поголем позитивен импакт врз економската активност преку поефикасно и таргетирано користење на средствата за субвенции и трансфери

Предлог мерки/препораки за категорија субвенции и трансфери:

-во областа на земјоделскиот сектор:

- Преиспитување на системот на земјоделски субвенции, со цел нивно намалување и/или рационализација
- Поадекватно таргетирање на земјоделските субвенции, во насока на воведување на построги критериуми за нивно одобрување (зголемување на површини, лимитирање на производство/производи и цени)
- Зајакната контрола на веќе одобрените субвенции
- Креирање на мерки во насока на прилагодување на Европските политики,
- Креирање на мерки за подобрување на компететивноста на аграрниот сектор,
- поголема информираност, едукација на земјоделското население за користа од инвестиции во механизација и преработувачки капацитети,
- Искористување на локалните синџири на набавка на земјоделски производи во насока на промоција на локална храна во локални ресторани
- Поттикнување за креирање на дополнителна вредност на производот
- Стимулирање на земјоделците за купување на нова опрема и изградба на земјоделски капацитети
- Намалување на обештетување на земјоделците при елементарни непогоди за да се стимулираат да користат осигурување, како и пресметување на поволна премија за осигурување
- Поволности за земјоделците кои го окрупниле земјоделското производство
- Креирање на листа на земјоделски, градинарски и житни култури кои имаат поволни услови за одгледување на нашата територија, можност за пласман и кои би биле субвенционирани долгорочно (3-5 години)
- Програмите да бидат наменети за субвенционирање само на земјоделци, а не и на јавни институции како што се на пр.: Управа за хидрометеоролошки работи, Фонд за иновации и сл.
- Да не се вршат во текот на годината чести измени во мерките и износите (додавање на нови мерки)
- Субвенционирањето на маркетингот на земјоделските производи да биде креиран во насока да се субвенционираат саеми кои даваат ефект од учество, намалување на бројот на саеми и намалување на број на учесници
- Приоритетна исплата на неизмирениите обврски, а потоа распределба на средства за нови мерки

-во областа на образование

- Оптимизација на мрежата на училишта и потребата од затварање на дел од истите (рурални средини-модуларни училишта), при што ќе произлезе суфицит на наставниот кадар, од една страна, а тоа само по себе ќе доведе до намалување на расходите во МОН од друга страна
- Во однос на стипендиите кои се дел од ученичкиот стандард се согледува потребата од намалување на видот на стипендии како и бројот на корисници за истите, а согласно потребите на пазарот на труд и профилите кои треба да бидат финансирани
- Во однос на стипендиите кои се дел од студентскиот стандард и се доделуваат на студенти од прв, втор и трет циклус на студии во државата и странство, се согледува потребата од намалување на видот на стипендии како и бројот на корисници за истите, а согласно потребите на пазарот на труд и профилите кои треба да бидат финансирани, како и ревидирање на донесената одлука да се исплаќа ист износ (6.000 денари) на стипендии за сите видови, како и доделување на стипендии за втор и трет циклус на студии за студирање во државата, а не само во странство како изминатите 9 години. Во услови на потреба од фискална консолидација и намалување на расходите, потребно е да се реагира и да се ревидира донесената одлука, а во насока на намалување на дополнителното оптоварување на Буџетот (враќање на износите како претходно и одложување на доделување на стипендии за втор и трет циклус студии во државата)
- Во однос на стипендиите кои се доделуваат за студирање во странство на прв, втор и трет циклус студии, предлагаме ограничување на бројот на стипендии кои се доделуваат во странство, со детално утврдување на одреден профил на студии, а согласно потребите на пазарот на труд во државата, како и зајакнати контроли за условите кои треба да ги исполнат откако ќе завршат со студиите во странство (враќање во матичната држава, вработување во одреден сектор и сл.)

-во областа на културата:

- Утврдување на построги критериуми по чиј основ Министерството за култура ќе донесува одлука за финансирање. При утврдување на критериумите да се земе обемот на делување како основ на организацијата/установата на која и се доделуваат средства: временски период на делување на организацијата, опфат на засегнати лица и начин на регистрација на организацијата, односно дали истите се регистрирани за реализација на активности во полето на културата

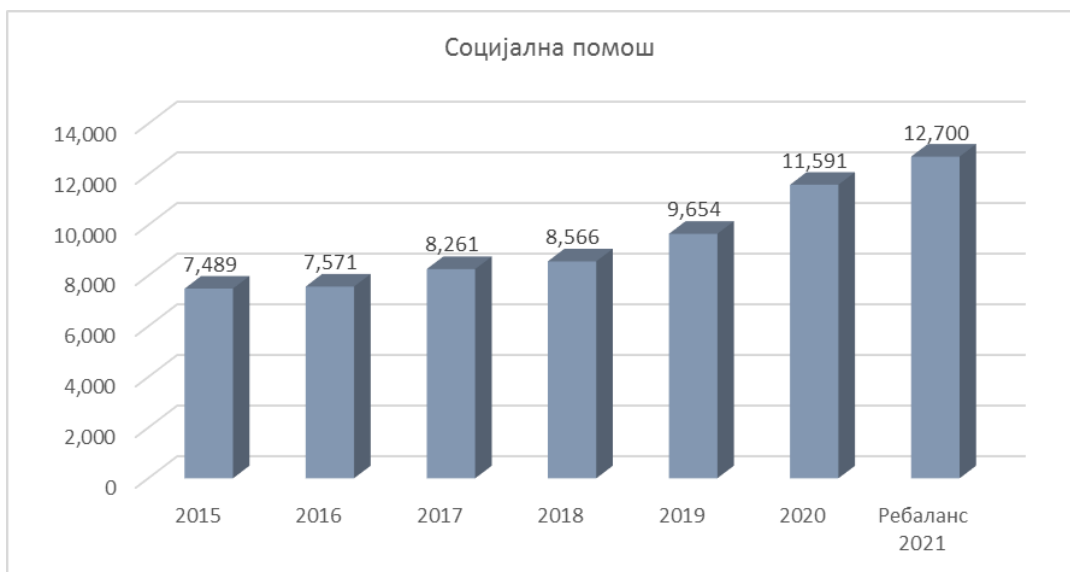
-во разни области:

- Да се намалат субвенциите за невладини организации
- Да се намалат субвенциите до јавните претпријатија/друштва
- Да се намалат стипендиите и наградите во областа на спортот, како и измена на законски решенија, во насока на намалување на трансферите до спортски федерации и младински здруженија

Д) Расходи за социјални надоместоци

Тековна состојба

Во периодот 2015-2020 година се бележи континуиран пораст на правото на социјални надоместоци по сите видови (поединечен износ и број на лица), од 7,5 милијарди во 2015 година или 1,3% од БДП на 12,3 милијарди денари или 1,7% од БДП, односно пораст од 64%.

Со Законот за социјалната заштита од 2019 година се врши реформа на правата на парична помош од социјална заштита и тоа:

- се воведува гарантирана минимална помош,
- се врши редизајнирање на постојните права на парична помош од социјална заштита,
- се комбинираат правата на парична помош, се овозможува за прв пат корисниците на гарантирана минимална помош да можат да користат детски додаток и образовен додаток за деца кои редовно посетуваат настава во основно и средно училиште,
- се олеснува административната постапка за стекнување со правата на парична помош (истиот пристап за процена на приходите на корисниците на гарантирана минимална помош и правата за заштита на децата и тоа: образовен додаток и детски додаток ќе овозможи со едно поднесено барање да се утврди квалификуваноста за повеќе права на парична помош),
- зајакната активација за корисниците на гарантирана минимална помош на начин што сите работоспособни членови на домаќинството ќе се вклучат во активни програмите за вработување заради нивно оспособување за работа и вработување,
- за лицата/домаќинствата во ризик поради материјална необезбедност предвидена е гарантирана минимална помош, како и 1.000 денари месечно во текот на шесте зимски месеци за покривање на трошоците за греење,

-се воведува правото на надоместок заради попреченост со што се овозможува родителите кои се грижеле за своето дете со попреченост и не го сместиле во социјална установа, да се стекнат со парично право на возраст за пензонирање, поради тоа што не се стекнале со пензија по друг основ,

- развивање на социјалните услуги кои ќе се обезбедуваат во домот на корисникот, во заедницата и вон семејството, како и иновативни и интервентни социјални услуги.

Цел: Намалување на сиромаштијата преку правилно таргетирање на користење на социјалната помош и проактивна улога на пазарот на труд

Предлог мерки/препораки за социјални надоместоци:

- Зајакнување на контролата на корисниците на социјална помош
- Зголемување на критериумите за остварување на социјални права
- Ревидирање на месечниот износ за социјални права
- Поактивна улога на пазарот на трудот за поддршка на вработување на корисниците на социјална помош
- Примателите на социјална помош (кои здравствено се добри), да бидат ангажирани од страна на државата за општествена корисна работа

A.1.2 Политика на подобрување на структурата и реализацијата на капитални расходи

Тековна состојба

Капиталните расходи во периодот од 2015-2020 година изнесуваат 16,9 милијарди денари или имаат просечно учество од 8,4% во однос на вкупните расходи или 2,7% во однос на БДП. Историски гледано, реализацијата на капитални расходи е значително помала од планираните износи на годишно ниво и истите имаат просечно потфрлање од околу 21% во однос на годишниот план.

Капитални расходи	план	реализација	%
2015	22,234	18,667	84.0%
2016	22,331	16,974	76.0%
2017	23,747	19,863	83.6%
2018	18,519	12,147	65.6%
2019	22,955	17,813	77.6%
2020	19,650	16,115	82.0%
2021	29,804		

Цел: Зголемување на потенцијалот за раст на домашната економија, зголемување на конкурентноста, привлекување и поттикнување на инвестиции преку

зголемување на нивото, квалитетот и динамиката на реализација на капиталните расходи.

Предлог мерки/препораки за капитални расходи:

- I. Буџетски корисници **пореално да ги планираат** капитални расходи имајќи ја во предвид помала реализација на истите во однос на годишниот план во континуитет.
- II. Продолжување на примената на КАПЕФ механизмот утврден во Закон за извршување на буџети
- III. Приоретизација на капитални инвестиции и зајакната улога на Владата во селекција и надзор и следење на реализација преку воспоставен Delivery Unit
- IV. Зајакнување на улогата на Министерството за финансии во процесот на управување со јавни инвестиции
 - Формирање на посебна организациона единица која ќе врши проценка и мониторинг на јавните инфраструктурни проекти
- V. Развој на модул за управување со јавните инвестиции во новиот ИФМИС систем, кој ќе поддржи поднесување на нови инфраструктурни проекти, проценка и подготовка, одобрување и буџетирање на проекти и следење и известување за проекти
- VI. Донесување на стандардна методологија за дефинирање, подготвување, разгледување, оценување и приоретизирање на новите инфраструктурни проекти
- VII. Подобрување на буџетската структура преку зголемување на учеството на капиталните расходи во вкупните буџетски расходи
- VIII. Подобрување на структурата на капитални расходи преку намалување на помалку продуктивни капитални расходи (воспоставување на правила и стандарди при купување/инвестиции на возила, мебел, опрема) со зголемено учество на

Со цел подобрување на реализацијата на капиталните расходи, во 2021 година се воведе законска обврска буџетските корисници да реализираат 15% од капиталните расходи заклучно со првиот квартал, 40% од капиталните расходи заклучно со вториот квартал и 65% од капиталните расходи заклучно со третиот квартал. Во случај на неисполнување на оваа обврска, неискористените средства до пропишаниот лимит, Министерството за финансии ги прераспределува на ставката 414 - Резерви за капитални расходи кај истиот буџетски корисник, без право на трошење. Доколку буџетските корисници во следниот квартал реализираат средства до пропишаниот лимит, Министерството за финансии по службена должност ги враќа намалените средства на соодветната потпрограма и ставка од каде што биле прераспределени. Доколку буџетските корисници и во следниот квартал не ги реализираат средствата до пропишаниот лимит, за користење на прераспределните средства на ставката 414-Резерви за капитални расходи, на предлог на Владата одлучува Собранието. На ваков начин, буџетските корисници се поттикнати да ги реализираат капиталните расходи во планираниот обем и за сметка на буџетските корисници кои имаат потфрлено во реализацијата, повеќе средства да добијат оние буџетски корисници кои ги извршуваат капиталните расходи согласно одобриот Буџет.

Врз основа на спроведената Проценка на управувањето со јавните инвестиции (ПИМА) од страна на Меѓународниот монетарен фонд во јануари/февруари 2020 г., на предлог на МФ, Владата во декември 2020 г. донесе Акциски план за спроведување на препораките од Проценката за управувањето со јавни инвестиции, кој предвидува мерки за градуелно надминување на слабостите во системот на управување со јавни инвестиции.

Конкретно, реформите кои постепено ќе се воведуваат се во насока на подобрување на планирањето, алокацијата и спроведувањето на јавните инфраструктурни проекти, што ќе придонесе кон поголема усогласеност на буџетските алокации со инвестициските приоритети на Владата, подобрување на сеопфатноста на буџетската документација со цел таа да ги вклучува сите јавни расходи за капитални инвестиции и информации за финансиските потреби на тековни и нови проекти, воведување на надзор над портфолиото на јавни инвестиции на национално ниво што вклучува следење и управување со целокупниот ризик во реализацијата.

Мерките предвидуваат:

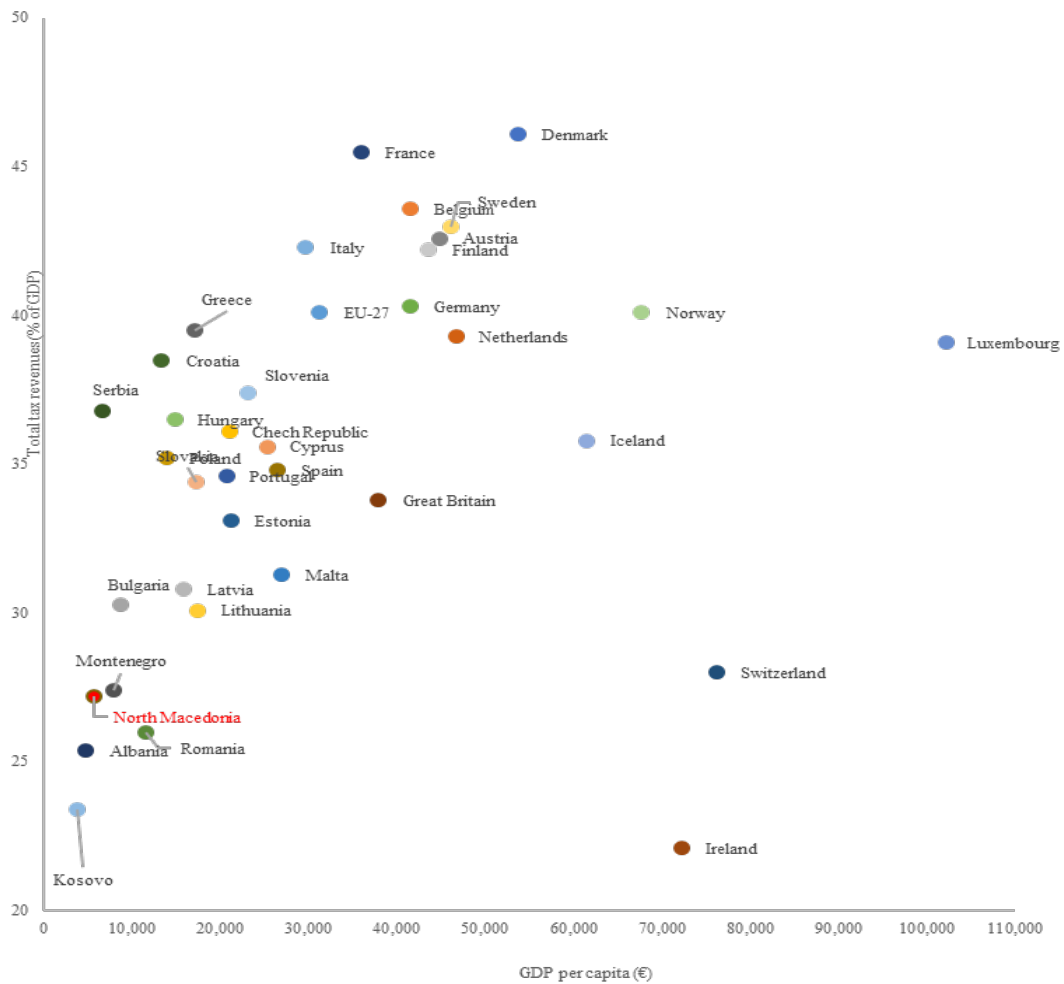
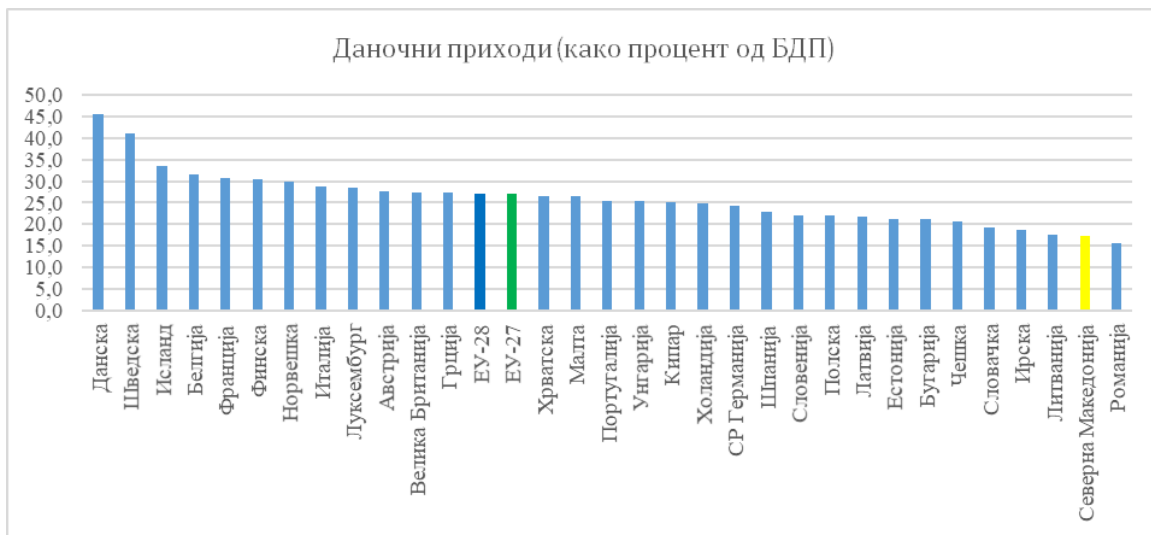
- Зајакнување на улогата на Министерството за финансии во процесот на управување со јавни инвестиции
 - Формирање на посебна организациона единица која ќе врши проценка и мониторинг на јавните инфраструктурни проекти, нејзино екипирање и градење капацитети на вработените за извршување на функции поврзани со управување со јавни инвестиции.
- Развој на модул за управување со јавните инвестиции во новиот ИФМИС систем, кој ќе поддржи поднесување на нови инфраструктурни проекти, проценка и подготовка, одобрување и буџетирање на проекти и следење и известување за проекти. Во него ќе бидат содржани податоци за целиот проект, од подготовка до завршување.
- Донесување на стандардна методологија за дефинирање, подготвување, разгледување, оценување и приоритизирање на новите инфраструктурни проекти, согласно член 20 од новиот Закон за буџети (треба да ја донесе Владата на предлог на МФ), во која ќе биде утврдено дека буџетските корисници, во рамките на процесот на подготовка на Буџетот, мора да достават до МФ пред-физибилити или физибилити студии во кои се поддржани сите нови големи инвестициски предлози, и дека МФ ќе подготви мислење до Владата (меѓусекторска работна група/комитет) врз основа на резултатите од студиите, пред одреден проект да биде земен предвид за финансирање од буџетот или друг извор.
- Зајакнување на надзорот од страна на МФ врз алтернативните извори за инфраструктурно финансирање (ЈПП), особено за јавните претпријатија/АД и зголемување на сеопфатноста на буџетската документација, со цел таа да ги вклучува сите јавни расходи за капитални инвестиции, без разлика на изворите на финансирање.
 - Информациите за финансиското работење на јавните претпријатија/АД во Среднорочната фискална стратегија постепено да се дополнуваат со информации за планови за капитални расходи и нивна реализација од

јавните претпријатија/АД, за што МФ треба да добие мандат да бара и прибира информации во врска со јавните претпријатија/АД и јавно-приватните партнерства.

- Презентирање на информации за поединечни проекти во буџетската документација, при што треба да се направи разлика помеѓу нови и тековни проекти и да се утврдат кумулативните расходи, останатите финансиски средства до завршување на проектот како и проекции.
 - Воведување на обврска за задолжително пополнување на образецот за повеќегодишни капитални градежни проекти кој се издава со буџетскиот циркулар од страна на главните буџетски корисници.
- Подготовка на единствена листа на капитални проекти за кои е веќе направена проценка, со опфат на сите сектори и извори на финансирање и воспоставување на стандардни критериуми за селекција на проекти.
 - Попис на сите постојни проценети проекти со што ќе се креира база на проекти.
 - Определување на стандардни критериуми за селекција на проекти, на пример проектот да мора да има позитивна нето сегашна вредност, и спремноста за имплементација.
- Воведување на мониторинг на централно ниво кој ќе се заснова на ризик, што подразбира мониторинг на високо ниво од страна на МФ за повеќето проекти и поблиско следење на проектите кои се карактеризираат со поголем ризик во реализацијата.
 - Подготовка на план за мониторинг со цел постојните информации да се обединат на едно место и да се развијат процедури за пополнување на недостатоците од информации.
- Изготвување на ex post преглед на завршените проекти, започнувајќи со обичен и најосновен аналитички преглед на завршеното, што вклучува проценка на направениот учинок и научени лекции од имплементацијата.
 - Дизајнирање на методи и процедури за подготовка на основни извештаи за завршување за сите главни инфраструктурни проекти.

А. 2. ПРИХОДНА СТРАНА НА ЦЕНТРАЛЕН БУЏЕТ

Вкупните приходи во Буџетот на Република Северна Македонија во периодот од 2015-2020 година просечно изнесуваа 28,8% од БДП и се меѓу најниските во Европа. Приходите во буџетот на државата се состојат од: даноци, придонеси, царински давачки, акцизи, такси, приходи од јавни претпријатија и институции, заеми и донации. Даноките и придонесите просечно учествуваат со 88,9% во вкупните буџетски приходи, а додека пак само даночните приходи учествуваат со 57,5% во вкупните приходи. Даночните приходи и придонеси како процент од БДП просечно изнесуваат 25, 7% во однос на БДП, а само даночните приходи изнесуваат 16,6% од БДП.

A.2.1 Политика на оптимизација на даночниот систем

Подобрувањето на ефикасноста и ефективноста на системот за наплата на јавните приходи ќе обезбеди поголема наплата на приходите и подобрување на приходната страна на буџетот. Оттука, за постигнување на оваа цел потребно е да бидат преземени низа мерки и активности во насока на подобрување на постојната даночна регулатива, намалување на даночната евазија, воведување на напредни технологии, зајакнување на капацитетите на институциите за прибирање на приходи, зголемена и поефикасна наплата на даночните приходи, модернизација и автоматизација на работните процеси, зајакнување на институционалната координација.

Дополнително, преку носење на транспарентни и кредибилни политики поткрепени на темелна анализа и компарација со најдобрите даночни практики, Министерството за финансии ќе ја гарантира правната сигурност како еден од главните столбови за креирање на зголемен раст и развој.

ЦЕЛ: Главна цел на мерките кои се однеусваат на оптимизација на даночниот систем е да се обезбеди праведен, ефикасен, транспарентен и современ даночен систем кој ќе се темели на современи дигитални технологии и иновации во оданочувањето, во функција на постигнување на забрзан, инклузивен и одржлив економски раст.

Конкретно, оваа цел може да се оствари преку поголем сет на мерки кои се опишани во продолжение.

- **Оптимизација на даночна основа**

Предлог мерки за анализа на даночната основа:

- Анализа на даночните олеснувања кај данокот на личен доход
- Анализа на даночните олеснувања кај данокот добивка
- Анализа на листата со повластени стапки за данок на додадена вредност
- Зголемување на даночната основа преку зголемен број на даночни обврзници и проширување на истата преку зголемена економската активност

Даночната основа на трите главни даноци во Република Северна Македонија се намалува преку постоењето и примената на даночни олеснувања и утврдени нормирани трошоци (кај данокот на личен доход); преку ослободување од оданочување на одредени субјекти и утврдени непризнаени расходи (кај данокот на добивка), додека кај ДДВ преку примена на повластената стапка на ДДВ. Се од горенаведеното влијае на намалување на даночните приходи, но сепак влијае и на потрошувачката кај одредени субјекти.

Преку анализа на постојната даночна основа на која се пресметуваат даноците ќе се утврди оправданоста и целисходноста за нејзино проширување и подобрување, па оттука и утврдување на најефективниот начин за зголемување на даночните приходи.

Во Законот за данокот на личен доход се пропишани олеснувања кои треба да бидат предмет на дополнителна анализа со цел да се согледаат ефектите од нивната имплементација, како би се креирале политики преку кои ќе се подобри даночната основа и приходите од овој данок.

Иако номиналната стапка на данокот на добивка во Република Северна Македонија е 10%, ефективната стапка е пониска заради постојните даночни олеснувања што ја намалуваат даночната основа. Од тие причини потребно е да се земат предвид сите ослободувања кои се дозволени согласно Законот за данокот на добивка и останатите закони како и опфатот на непризнаени расходи со цел подобрување на даночната основа.

Опсегот на стоки и услуги на кои се применува повластената стапка на ДДВ во Република Северна Македонија ќе биде предмет на дополнително анализирање со цел следење на насоките на Директивите на ЕУ за ДДВ.

Дополнително, преку зголемениот инвестиционен циклус, како и зголемената економска активност, се очекува на краток рок даночните приходи значително да го зголемат своето учество како процент од БДП.

– Намалување на даночната евазија

Затајувањето данок (даночна евазија) доведува до значителна загуба на приходите како и создавање на нелојална конкуренција помеѓу даночните обврзници. Сивата економија се одразува преку нерегистрирање на прометот, но и на незаконска исплата на трудот, со што негативно се влијае на буџетските приходи.

Оттука, за да се постигне намалување на даночната евазија потребно е да се преземат низа на активности насочени кон утврдување на причините за постоење на евазијата, како и надминување на слабостите на институциите кои се директно надлежни за справување со даночната евазија

Предлог мерки за намалување на даночната евазија:

- Намалување на употребата на готовината (кеш)
- Подобрување на фискализацијата
- Подобрување на механизмите за поврат на ДДВ на граѓаните
- Подобра меѓуинституционална соработка со цел навремено утврдување и спречување на сивата економија
- Јасни даночни правила со цел создавање на поголема правна сигурност.

Употребата на готовина создава можност за затајување данок. Оптималниот износ на готовина која може да се употребува во платниот промет ќе биде предмет на дополнителна анализа. Дополнително, ќе се разгледуваат мерки за зголемување на употребата на безготовинско плаќање како средство за плаќање и намалување на употребата на готовина.

Неиздавањето фискални сметки односно не регистрирањето на прометот доведува до намалување на приходите и зголемување на сивата економија. Со цел да се зголеми издавањето на фискални сметки ќе се спроведуваат поголем број на контроли од страна на Управата за јавни приходи. Дополнително ќе се разгледа можноста за развивање на софтверска алатка која точно би го следела прометот уплатен во единица време се со цел надзор на поголеми отстапувања во регистрираниот промет и поефикасен начин на контрола, како и можноста за вклучување и поврзување на е-трговците во системот на УЈП.

Исто така, една од активните мерки за зголемување на издавање на фискални сметки, подобрување на наплатата на ДДВ и подобрување на економската ситуација на домаќинствата е воведувањето на Законот за поврат на ДДВ за физичките лица и воведување на посебна мобилна апликација „МојДДВ“ за скенирање и пријавување на ДДВ-то содржани во фискалните сметки.

Даночните органи работат на што поголема дигитализација на даночните процеси, со тоа што како главен приоритет е изготвување на целосна платформа за финализација на процесот- фактура во електронски формат. Фактурата во електронски формат треба да овозможи следење на прометот во реално време и значително намалување на даночните злоупотреби и олеснување на даночните контроли.

Современиот механизам за автоматизран поврат на данокот на додадена вредност треба да овозможи значително кратење на просечниот рок за враќање на данокот на додадена вредност, како и негова неутралност. Дополнително ќе се истражат и некои други карактеристики и механизми со цел подобрување на повратот на ДДВ на даночните обврзници како на правните, така и на физичките лица, а се со цел поголема ликвидност на субјектите.

- Намалување на заостанатите даночни долгови

Намалувањето на заостанатите даночни долгови во РС Македонија и развој на ефективен систем за нивно управување ќе доведе до зголемување на приходите во Буџетот.

Предлог мерки за намалување на заостанатите даночни долгови:

- развој на ефективен систем за управување со даночните долгови и даночната евиденција со современ систем на даночно сметководство
- развивање на софтвер кој ќе овозможи добивање на целосна слика за доспеаноста на долгот, за крајните рокови и за реалната ситуација со вкупниот долг

Како дел од ефективниот систем за управување со даночните долгови и даночната евиденција до крајот на 2021 година треба да биде ставен во функција новиот современ систем на даночно сметководство, каде во реално време би биле прикажани сите обврски и побарувања на даночните обврзници, а се тоа би имало влијание врз навремена и точна евиденција и наплата на даночните приходи.

Со цел ажурно да се управува со долговите, да се следи нивниот рок за застареност, како и навремено да се преземат активности за наплата на истите ќе се разгледа можноста за развивање на посебен софтвер кој ќе овозможи добивање на целосна слика за доспеаноста на долгот, за крајните рокови и за реалната ситуација со вкупниот долг (т.е. одвојување на реалниот од ненаплатливиот долг).

- Подобрување на капацитетите на институциите

Преку поддршка на развојот на институциите, зголемување на нивниот капацитет и создавање компетентен кадар и зголемување на ефикасноста на инспекциските служби ќе се создадат услови за подобрување на наплатата на приходите.

Предлог мерки за подобрување на капацитетите на институциите:

- развој на човечките ресурси преку зголемување на нивниот капацитет и создавање компетентен кадар
- воведување на нов интегриран информатички систем во Управата за јавни приходи во кој се вклучени сите деловни процеси
- Изградба на електронски поврзан систем кој ќе ги вклучува Македонската берза, Комисијата за хартии од вредност и Централниот депозитар за хартии од вредност

Со развој на човечките ресурси преку зголемување на бројот на инспектори како и обуки за подобрување на знаењата и вештините на вработените ќе се обезбеди поголема ефикасност во нивното работење, а со тоа и поголема наплата на приходите.

Преку воведување на нов интегриран информатички систем во Управата за јавни приходи во кој се вклучени сите деловни процеси и кој овозможува евидентирање на податоците согласно националните регулативи и стандарди, ќе се придонесе за добивање на квалитетни услуги за сите корисници и пораст на приходите.

Изградбата на електронски поврзан систем кој ќе ги вклучува Македонската берза, Комисијата за хартии од вредност и Централниот депозитар за хартии од вредност ќе обезбеди ефикасно пресметување и плаќање на данокот на доход за остварени капитални добивки од хартии од вредност и инвестициски удели.

- **Акцизната политика и оданочувањето на моторните возила**

Предлог мерки од аспект на акцизната политика и оданочувањето на моторните возила:

- Воспоставување на систем за track&trace за тутунските производи;
- Воведување на посебен систем за маркирање на горивата;
- Анализа за измена на Уредбата за начинот на пресметка на данокот на моторни возила и на износите потребни за пресметка на данокот на моторни возила;
- Развој на политики, системи, постапки и инструменти за ефикасна контрола и наплата на акцизите преку усогласување, унапредување и примена на регулативата согласно најдобрите национални и европски практики;
- Понатамошен развој и унапредување на бесхартиениот систем за управување со акцизните документи, а со цел забрзување и поедноставување на акцизните постапки и зголемување на надзорот и контролата на акцизните добра;
- Зголемување на ефикасноста на акцизните контроли преку воведување на таргетираните контроли на високоризични акцизни добра, и
- Интензивирање на соработката со деловната заедница, развој на соработката со релевантните агенции во земјите на ЕУ и меѓународните институции.

A.2.2 Политика на намалување на неформалната економија

Сивата економија која подразбира вршење на економски активности кои не се регистрирани и не се пријавени како за даночни цели така и за одредени останати законски потреби, односно непријавено производство и нерегистрираната размена на стоки и услуги доведува до неплаќање на даноци и придонеси за социјално осигурување како и зголемување на нелојалната конкуренција. Таа ја поткопува конкурентноста на фирмите и поединците и претставува неправична и незаконска “предност” на оние кои не ги исполнуваат законските обврски.

Сивата економија влијае штетно на буџетот и наплатата на приходите, го нарушува интегритетот на даночниот систем, а со тоа ги скратува средствата за инвестиции во подобро и поквалитетно здравство, образование и останати услуги и добра за сите граѓани.

ЦЕЛ: Целта на мерките поврзани со намалувањето на сивата економија е воспоставување на фер и лолојна конкуренција помеѓу сите учесници во општеството, што значи зголемени буџетски приходи, зголемена конкурентност и економски развој.

Предложените мерки за намалување на неформална економија во продолжение се однесуваат на модернизација на одредени процеси, како и во областа е-трговија која зема се поголем замав и креира нелојална конкуренција на малите и средни претпријатија како главен двигател на економскиот развој.

– Подобро детектирање на сивата економија

Предлог мерки за подобро детектирање на сивата економија:

- Анализа на секторите/дејностите во кои сивата економија е најмногу застапена
- Предлози и стимулативни мерки за формализација на сивата економија во идентификуваните сектори
- Креирање на листа на санкции поврзани со неформални активности (неформални вработувања, нерегистрирана дејност и др.)
- Намалување на административните и финансиските трошоци за формализација на микро и малите компании.
- Изготвување на предлог пилот проект за воведување на систем за субвенции за домаќинствата кои ангажираат регистрирани работници кои обезбедуваат услуги за поправка и реновирање на домот

Со реализирање на горенаведените мерки се очекува да се идентификуваат дејности во кои сивата економија е најмногу застапена, како и бројот на неформално вработени лица во одделните дејности. Дополнително, на намалување на сивата економија ќе се влијае со стимулативни мерки и изработка на брошура со листа на санкции за нерегистрирана дејност која ќе биде објавена на веб страните на повеќе институции.

Со цел олеснување на административните процедури за формализирање на малите компании, ќе се работи на подготовка на листа на административни барања кои создаваат голем и непотребен административен товар за микро фирмите, намалување на ваквиот товар и непотребните законски барања, како и намалување на трошоците за формализација.

Дополнително, со стимулативни мерки - субвенции за домаќинствата ќе се влијае на зголемување на бројот на новорегистрирани работници кои обезбедуваат услуги.

– Ефикасни инспекциски служби

Предлог мерки за ефикасни инспекциски служби :

- Зголемување на бројот на инспектори
- Организирање на програма за обучување на нови инспектори и спроведување на обуки, вклучително и обуки за е-трговија
- Креирање на пилот платформа со поврзување на инспекторатите и обука на инспекторите за нејзино користење
- Обуки на царински и даночни инспектори за принципите и методите на царинско вреднување, трансферни цени и меѓународни финансиски текови.

Преку подобрени и нови човечки и материјални капацитети во инспекциските служби, подобрена координација и меѓуинституционална соработка ќе се влијае на намалување на сивата економија.

Имајќи во предвид дека процентот на даночни и царински инспектори во однос на вкупните вработени во даночната администрација и царинската управа е значително помал во однос на развиените земји истиот на краток и среден рок треба да го достигне минималното ниво од 20% од вкупниот број на вработени во двете институции. Дополнително а земајќи ги во предвид нобите финансиски текови како потенцијалните даночни злоупотреби инспекциските служби ќе бидат предмет на соодветни обуки со цел следење на најновите даночни практики.

– Јакнење на свеста за сивата економија и јакнење на даночен морал

Предлог мерки за јакнење на свеста за сивата економија и јакнење на даночен морал:

- Имплементација на кампања со едукативни видео содржини и промотивни активности за зајакнување на даночниот морал
- Имплементација на кампања за подигнување на свеста кај вработените лица за штетните последици од непријавеното и/или делумно пријавено работење
- Имплементација на кампања за подигнување на свеста на потрошувачите за штетните последици од купување на производи и услуги од компании и/или

Со цел зајакнување на даночниот морал и намалување на даночната евазија ќе се имплементира маркетинг стратегија за зголемување на свеста кај граѓаните, ќе се едуцираат граѓаните за штетните последици од непријавеното и делумно пријавено работење (влијанието врз износот на пензија во иднина и сл.), како и штетните последици за потрошувачите за губење на заштитата која им ја гарантира Законот за заштита на потрошувачите во случаите кога немаат потврда за набавената стока или услуга.

– Адресирање на сивата економија во е-трговија

Предлог мерки за адресирање на сивата економија во е-трговија :

- Креирање на системско решение за детектирање на нерегистрирани продавачи на социјални медиуми и преку веб страни и креирање сет на мерки за справување и спречување
- Унапредување и реализирање на оперативен надзор на Законот за забрана на вршење на нерегистрирана дејност.

Со реализација на горенаведените мерки ќе се подобри евиденцијата на актерите во е-трговијата и нерегистрираните дејности со што ќе се намали вршењето на сива

економија од истите. Мерките ќе се реализираат преку забрана и блокирани детектирани профили на социјални мрежи преку АЕК.

Преку изготвување анализа ќе се увидат потребите и можностите за измена на Законот за забрана на вршење на нерегистрирана дејност, како и потребата за воведување на регулатива според која сите македонски електронски сервиси кои нудат отворање на електронски продавници на нивните домени, при регистрацијата на продавниците да имаат обврска да бараат даночен број на субјектот кој ја отвора продавницата.

Дополнително наведените мерки треба да обезбедат почитување на Законот за забрана за вршење на нерегистрирана дејност, како и да се зголемат даночните приходи.

A.3 ФИНАНСИРАЊЕ

Финансирањето на планираниот дефицит, како и отплатите на долгот се обезбедуваат преку задолжување од странски и домашни извори во форма на заеми и на издавање на државни хартии од вредност.

Задолжувањето на странските пазари се реализира преку издавање на еврообврзници на меѓународниот пазар на капитал и преку повлекување на средства од поволни кредити од странски финансиски институции и кредитни линии наменети за финансирање на одделни проекти. Министерството за финансии во последните години редовно е присутно на меѓународните пазари на капитал преку издавање на еврообврзници. Првата еврообврзница беше издадена 2005 година, а досега има вкупно издадено 8 еврообврзници. Каматната стапка на овој инструмент се формира пазарно, а пред се е детерминирана од кредитниот рејтинг на државата. Последната еврообврзница беше издадена во март 2021 година во износ од 700 милиони евра и рок на достасување од 7 години, со историски најниска купонска каматна стапка од 1,625%.

Задолжувањето на домашниот пазар се реализира преку континуирано издавање на државни хартии од вредност, со што се обезбедува дополнително финансирање под поволни услови, користејќи ги ниските каматни стапки и интересот на инвеститорите. Целта е одржување на редовна застапеност на државните записи и државните обврзници со рочности на краток, среден и подолг рок во зависност од состојбите на пазарот. Во изминатиот период на редовна основа се издаваа 12-месечни државни записи, како и 2, 3, 5, 7 и 15-годишни државни обврзници, а во портфолиото се присутни и 30 годишни државни обврзници. Фреквентноста на спроведување аукциите на државни хартии од вредност се утврдени во рамки на Календар за емисија на државни хартии од вредност кој е јавно достапен на веб страната на Министерството. Државните хартии од вредност се издаваат во со домашна (денарска) валута и странска (евро) клаузула.

Дополнително, како домашен инструмент за финансирање на буџетскиот дефицит може да се користи и домашен заем од комерцијалните банки. Така, на почетокот на 2020 година државата се задолжи со краткорочен заем кај домашни

банки, којшто беше наменет за отплата/рефинансирање на дел од долгорочен кредит.

За поефикасен развој на финансиските пазари, со крајна цел унапредување на пазарот на државни хартии од вредност, во следниот период Министерството за финансии планира да воведо нов инструмент на домашниот пазар, т.н **„Развојни обврзници“** коишто ќе бидат индексирани за стапката на инфлација во земјата и на коишто дополнително ќе се исплаќа годишна купонска камата, со што ќе се поттикне финансирањето на развојните проекти во земјата а со тоа ќе се овозможи раздвижување на финансиските пазари во Република Северна Македонија. Овој тип на финансиски инструмент ќе биде првично наменет за населението односно физичките лица, со можност да биде достапен и за банките, пензиските фондови и останатите учесници на финансискиот пазар.

Првично е предвидено развојните обврзници да ги имаат следниве карактеристики:

- денарска обврзница,
- рок на достасување: 5 години,
- купонска каматна стапка: 0,50% годишно,
- секоја година најдоцна до 15-ти јануари ќе се прави соодветно усогласување на вредноста со стапката на инфлација од претходната година,
- банките во РСМ ќе бидат директни овластени учесници преку кои ќе се врши аукцирањето, и
- право на учество ќе имаат сите физички и правни лица, како индиректни овластени учесници.

Дополнително, со цел постојано унапредување и развивање на пазарот на државни хартии од вредност, покрај „Развојните обврзници“, на среден рок се планира дополнително воведување на уште еден финансиски инструмент, т.н **„Зелени обврзници“**. Овие обврзници се наменети за поттикнување и поддршка на проекти за унапредување и заштита на животната средина и се специјално наменети за финансирање еколошки проекти. За разлика од постојните обврзници, зелените обврзници ќе се користат само за инвестициски проекти или за зелен развој и ќе бидат за капитални расходи. Воведувањето на овој инструмент, на среден рок ќе помогне во развојот на финансискиот пазар.

Исто така, традиционалниот начин на финансирање на инфраструктурните проекти е недоволен и се јавува потребата да се разгледаат и имплементираат други поинновативни начини на финансирање со т.н **„Проектни обврзници“**. Проектните обврзници ќе отворат можност за алтернативен начин за финансирање на проекти поврзани со инфраструктура. Тие ќе нудат можност на институционалните инвеститори да учествуваат во инфраструктурни проекти преку котирали хартии од вредност кои можат да се тргуваат и кои можат да понудат супериорни приноси прилагодени на ризикот. Како област во која што проектните обврзници би нашле особена корист е енергетскиот сектор. Ова е затоа што енергетските проекти ветуваат стабилен и долгорочен приход.

План за финансирање на забрзан раст

Планот за финансирање на економското закрепнување и забрзување на растот 2022-2026 е општа рамка која ги зема предвид сите елементи што можат да придонесат за потенцијал за раст на среднорочна основа. Тој има за цел да го финансира закрепнувањето на економијата погодена од СОВИД-19 и да поддржи забрзан и одржлив раст со одржување на фискалната стабилност преку мобилизирање капитал од приватниот сектор, како дополнување на средствата од буџетот и позајмиците.

Планот ќе игра клучна улога во зајакнување на работните места и раст во економијата на Северна Македонија. Крајните цели се трикратни:

- Зголемување на инвестициите - поефикасно искористување на јавно финансираната инвестиција во износ од 4 милијарди евра во следните пет години преку мобилизирање дополнителни инвестиции од приватниот сектор.
- Забрзување на растот - двојно зголемување на стапките на среднорочен економски раст до 5% годишен раст
- Да се обезбеди фискална консолидација - да се намали јавниот долг под 60% од БДП на земјата на среден рок.

Со планот се предлага иновативни начини за финансирање на инвестициите, користење на сите расположливи средства понудени од официјалните кредитори и користење на сите можности за мобилизација на приватни инвестиции. Овој план ги консолидира сите постојни и нови планови, иницијативи и доделени средства на Владата на Северна Македонија и меѓународните развојни партнери за периодот 2021-2026 година.

Планот има за цел подобрување на опкружувањето што овозможува, развивање регулаторни услови, градење капацитети, воведување стандарди и намалување на ризиците. Рамката претставува алтернативни извори на финансирање со цел да се обезбеди поголема поддршка на приватниот сектор, иновации и зајакнување на конкурентноста во Северна Македонија. Фокусот, покрај буџетот (и приходи и позајмици), е ставен на следниве видови инструменти: грантови, акции, заеми, концесии, јавно-приватни партнерства итн.

Потенцијални инвеститори кои ќе финансираат во различни форми се државните и државните институции-министерства како инвеститори преку државниот буџет; меѓународни институции преку различни видови фондови - на пример Европски инвестициски фонд, Фонд за иновации и технолошки развој; институционални инвеститори; бизнис ангели, поширока јавност (граѓани и дијаспора), комерцијални банки и други.

Меѓу другото, овие извори ќе го збогатат пристапот до финансии за малите, средните и големите претпријатија (МСП) за да го поттикнат нивниот раст и развој. Фокусот ќе биде ставен на приоритетните области и потенцијалните области за раст. Намерата е да се развие нивната конкурентна позиција преку дигитализација, развој на човечки ресурси, иновации и технологија, социјална кохезија, итн.

Се планира да се воведат и користат различни инструменти според постојните и ново предложените инструменти кои би можеле да обезбедат финансирање на проекти. Се планираат следниве инструменти: Гарантна шема, Фонд за енергетска ефикасност, Фонд за локален и регионален развој, Фонд за истражување и развој, Хибридна зелена и дигитална економија МСМЕ фонд, хибриден стратешки зелен инвестициски фонд, Фонд на фондови, ризичен капитал средства, Crowdfunding итн.

Забрзувањето на растот - силно поддржано од Планот за финансирање на забрзан растот - се очекува да донесе значителни придобивки за економијата на среден рок. Кумулативниот раст на реалниот БДП во 2026 година се очекува да биде 35,4% поголем во споредба со нивото во 2020 година. Номиналниот БДП би се зголемил за 52% за истиот период. Среднорочниот раст ќе биде на широка основа, како одраз на силната експанзија во инвестициите (64,8%), приватната потрошувачка (26,3%) и извозот на стоки и услуги (68,5%). Кумулативниот раст на продуктивноста на трудот од 12,2%, исто така, ќе овозможи зголемување на нето-платата на целата економија за 11,4% во периодот 2022-2026 година. рециклирање средства, итн.

Предлог мерки за финансирање :

- Буџетските корисници кои имаат сопствени извори на финансирање се задолжуваат тековното работење првенствено да ги финансираат од сопствени средства, а потоа да пристапат кон користење на буџетски средства
- Нови извори за финансирање преку воведување на нови должнички инструменти:
 - Развојни обврзници кои ќе бидат индексирани за стапката на инфлација во земјата со коишто ќе се поттикне финансирањето на развојните проекти во земјата
 - Зелени обврзници кои ќе бидат се наменети за поттикнување и поддршка на проекти за унапредување и заштита на животната средина
 - Проектни обврзници кои ќе отворат можност за алтернативен начин за финансирање на долгови како извор на финансирање за проекти поврзани со инфраструктура.

Б. СОЦИЈАЛНИ ФОНДОВИ

Фонд за пензиско осигурување на РСМ

Тековна состојба

Со Законот за пензиското и инвалидското осигурување се уредува задолжителното пензиско осигурување на работниците во работен однос и на физичките лица кои вршат дејност, основите на капитално финансирано пензиско осигурување, како и посебните услови под кои одделни категории на осигуреници

ги остваруваат правата од пензиското и инвалидското осигурување. Фондот за пензиско и инвалидско осигурување освен што остварува сопствени приходи со кои го финансира своето работење, поради недостигот на средства за финансирање на расходите секоја година прима трансфер од централниот буџет.

во мил.денари

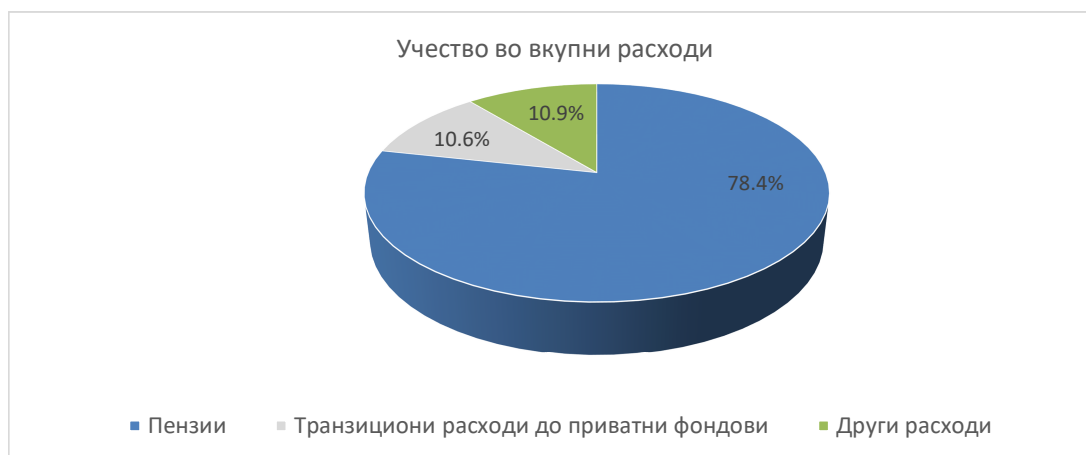
Фонд за пензиско и инвалидско осигурување							
ПИОМ	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Буџет 2021
Вкупни ПРИХОДИ	57,231	61,675	65,327	68,840	75,884	77,861	80,592
Придонеси од плати	30,969	32,483	34,264	36,580	40,382	43,372	45,082
Трансфер од Буџет	23,837	26,608	28,461	29,398	28,103	31,149	32,187
Други приходи	2,425	2,584	2,602	2,862	7,399	3,340	3,323
Процент на учество на трансфериод буџет во вкупен приход	42	43	44	43	37	40	40
Расходи	56,784	61,489	65,156	68,548	73,121	77,392	80,657
Пензии	45,565	48,248	51,822	54,232	56,320	60,215	62,619
Транзициони расходи до приватни фондови	4,720	6,374	6,262	7,011	8,859	8,789	9,300
Други расходи	6,499	6,867	7,072	7,305	7,942	8,388	8,738
Корисници на пензии	301,728	307,610	312,398	317,278	324,039	326,295	324,448
Просечна пензија	13,095	13,754	13,954	14,445	14,602	15,483	15,860

Вкупно остварените приходи во 2015 година изнесуваат 57,2 милијарди денари, од кои како трансфер од буџетот се 23,9 милијарди денари. Приходите со текот на годините растат при што достигнуваат до 77,9 милијарди денари во 2020 година, односно проектирани 80,6 милијарди денари во 2021 година. Исто така и трансферот од централниот буџет расте, па така во 2020 година тој изнесува 31,1 милијарди денари, односно проектирани 32,1 милијарди денари во 2021 година. Најголемо учество во структурата на приходите во 2020 година имаат приходите од придонеси од плати со 57,5%, приходите од Централниот буџет учествуваат со 38,4%, додека сите останати приходи учествуваат со 4.1% во вкупните приходи.

Вкупно остварените расходи во 2015 година изнесуваат 56,8 милијарди денари, од кои за пензии се исплатени 45,6 милијарди денари, а кон вториот столб

транзициони трошоци изнесуваат 4,7 милијарди денари. Расходите со текот на годините растат при што достигнуваат до 77,4 милијарди денари во 2020 година, односно проектирани 80,6 милијарди денари во 2021 година. Исплатените пензии се во 2020 година изнесуваат 60,2 милијарди денари, а кон вториот столб транзициони трошоци изнесуваат 8,8 милијарди денари.

Во структурата на расходите во 2020 година, 78% опфаќаат расходите за исплата на пензии, 11,2% на плаќањата за вториот пензиски столб, придонесот за здравствено осигурување учествува со 10,1%, а сите останати расходи учествуваат со 0,7%. Во 2020 година бројот на осигуреници изнесувал 571.863 лица што во однос на 2019 година е намален за 9.542 лица, додека бројот на корисници на пензија изнесувал 326.295 лица и е поголем за 2.256 лица. Од табелата може да се забележи дека бројот на пензионери расте од 301.728 лица во 2015 година на 326.295 лица во 2020 година.

Во 2017 година Фондот извршил усогласување на пензиите, така да пензиите се усогласија за 0,82% од 1 јануари и 0,76% од 1 јули, или вкупно 1,59% усогласување. Просечната пензија во декември изнесувала 13.954 денари.

Во 2018 година Фондот извршил усогласување на пензиите согласно законските прописи, така да пензиите се усогласија со 1,69% од 1 јануари и 1,80% од 1 јули, или вкупно усогласување од 3,52%. Со извршеното усогласување просечната пензија во декември 2018 година изнесувала 14.445 денари.

Во 2019 година Фондот извршил усогласување на пензиите согласно законските прописи, така да пензиите се усогласија со 0,7% од 1 јануари и 0,4% од 1 јули.

Процент на усогласување на пензии		
	01.јан	01.јул
2017	0,82	0,76
2018	1,69	1,8
2019	0,7	0,4

Просечната пензија покажува тенденција на пораст од 13.754 денари во 2016 година, до 15.860 денари во јули 2021 година. Во однос на процентот кој се издвојува за плаќање на придонеси за пензиско осигурување може да се забележи намалување со текот на годините, односно од 21.2 % во 2008 година придонесите се намалени на 18.8% во 2020 година.

процент на придонеси	Пензиско и инвалидско осигурување	Задолжително здравствено осигурување	Вработување	Дополнително здравствено осигурување	Вкупно
2008	21.2	9.2	1.6	0.5	32.5
2009	19	7.5	1.4	0.5	28.4
2010-2018	18	7.3	1.2	0.5	27
2019	18.4	7.4	1.2	0.5	27.5
2020	18.8	7.5	1.2	0.5	28

Цел: Подобар животен стандард на пензионерите и обезбедување на одржливост

Предлог мерки за ПИО

- Да се разгледа можноста за зголемување на процентот за придонесот за пензиско осигурување
- Да се разгледа можноста за пораст на старосната граница на пензионирање
- Намалување на трансферот од централниот буџет кон ПИО

Фонд за здравствено осигурување на РСМ

Тековна состојба

Фондот за здравствено осигурување на Македонија е основан со Законот за здравствено осигурување ("Сл.весник на РМ" бр.25/2000, 34/2000 и 96/2000) заради спроведување на задолжително здравствено осигурување, како институција која врши дејност од јавен интерес и јавни овластувања утврдени со Законот.

Фондот за здравствено осигурување освен што остварува сопствени приходи (придонеси од плати) со кои го финансира своето работење, поради недостигот на средства за финансирање на расходите секоја година прима трансфер од централниот буџет.

Фонд за здравствено осигурување							
ФЗО	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Буџет 2021
Вкупни приходи	24,465	26,067	27,289	29,415	31,579	35,181	35,593
Приход од придонеси	13,643	14,334	15,025	16,131	17,622	18,763	19,459
Трансфер од буџет	4,203	4,769	5,075	5,761	5,844	7,792	7,259
Други приходи	6,619	6,964	7,189	7,523	8,113	8,626	8,875
Процент на учество на трансфери од буџет во вкупен приход	17	18	19	20	19	22	20
Вкупни расходи	24,120	26,031	27,494	29,407	31,277	35,255	35,593
Здравствени услуги	21,065	22,788	24,045	25,689	27,308	30,818	31,179
Трошоци за боледување	2,582	2,808	2,995	3,258	3,490	3,908	3,800
Други расходи	473	435	454	460	479	529	614

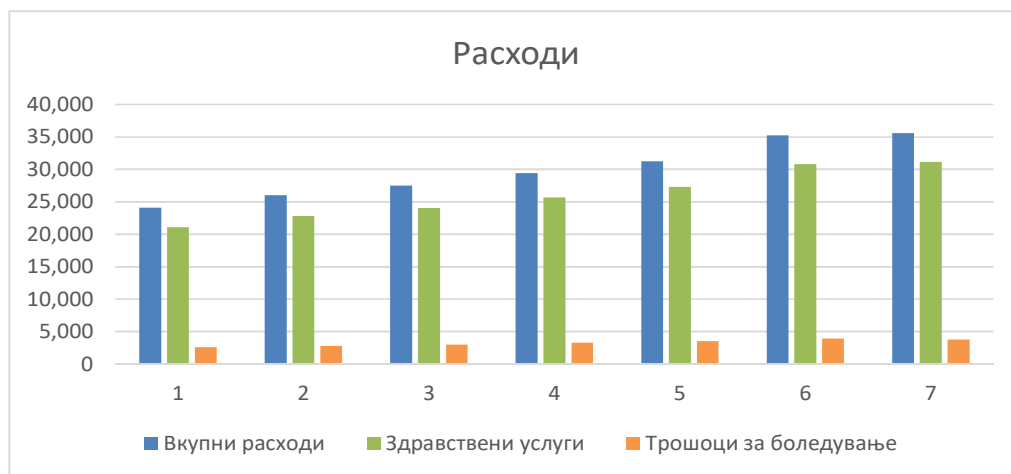
Вкупно остварените приходи во 2015 година изнесуваат 24,5 милијарди денари, од кои како трансфер од буџетот се 4,2 милијарди денари. Приходите со текот на годините растат при што достигнуваат до 35,2 милијарди денари во 2020 година, односно проектирани 35,6 милијарди денари во 2021 година. Исто така и трансферот од централниот буџет расте, па така во 2020 година тој изнесува 7,8 милијарди денари, односно проектирани 7,3 милијарди денари во 2021 година.

Најголемо учество во структурата на приходите за 2020 година на Фондот имаат придонеси од плати од здравствено осигурување со 85,4%, трансферите од МТСП за породилни боледувања (почнувајќи од 2012 година, ги надоместува по основ на породилно отсуство) и другите неданочни приходи со 3,4%. Во делот на приходи од придонесите од плата се вклучени и придонесите за невработени лица кои ги плаќа Агенцијата за вработување на Република Северна Македонија, за корисниците на социјални права што ги плаќа Министерството за труд и социјална политика, за пензионерите што ги плаќа Фондот за пензиското и инвалидското осигурување на Република Северна Македонија и за неосигурените лица што ги плаќа Министерството за здравство.

Во однос на процентот кој се издвојува за плаќање на придонеси за здравствено осигурување може да се забележи намалување со текот на годините, односно од 9.2 % во 2008 година придонесите се намалени на 7,5% во 2020 година.

Вкупно остварените расходи во 2015 година изнесуваат 24,1 милијарди денари, од кои за здравствени услуги се исплатени 21 милијарди денари. Расходите со текот на годините растат при што достигнуваат до 35,2 милијарди денари во 2020 година, односно проектирани 35,6 милијарди денари во 2021 година. Расходите за здравствени услуги во 2020 година е 30,8 милијарди денари. Во структурата на расходите во 2020 година 98,5% опфаќаат расходите за здравствена дејност и осигурување, а функционалните расходи на Фондот учествуваат со 1,5%.

Најголемо учество во структура на средствата за здравствени услуги имаат услугите од болничката здравствена заштита со 39.9%, додека специјалистичко-консултативната здравствена заштита учествува со 29.1% а примарната здравствена заштита со 28% и останати.

Во структурата на надоместоци за боледување за 2020 година, најголемо учество имаат надоместоците за породилно отсуство со 80,3%.

Капитации

Мерката на Фондот за здравствено осигурување со која се зголеми капитациониот бод за матичните лекари од 50 на 55 денари, а се применува од 1 јули 2016 година, а фискалната импликација во делот на зголемување на капитацијата за матичните лекари е 188 милиони денари годишно (извор ФЗОМ 2016г). Исто така од октомври 2019 година покачувањето на капитацијата изнесува 8 денари по пациент кој се води кај матичниот лекар, гинеколог или стоматолог. Зголемувањето изнесува 15% за лекарите, 20% за стоматолозите.

Трансфер до приватни здравствени установи

Здравствени услуги кои се користат во приватни болници се од областа на:

-Услуги од кардиоваскуларна хирургија

-Услуги од очна хирургија

-Услуги од детска очна хирургија

Износот што ФЗОМ го платил на приватни здравствени установи согласно горенаведените податоци може да се забележи дека истиот расте со тек на годините, па така од 7,3 милијарди денари во 2015 година достигнува до 9,7 милијарди денари во 2020 година.

Износ што ФЗО го исплатил на приватни здравствени установи					во илјади денари	
година	2015	2016	2017	2018	2019	2020
износ	7,320,064	7,970,805	8,332,457	8,936,680	9,243,771	9,707,448

Јавни здравствени установи

Вкупниот утврден буџет за средства од ФЗО за 2020 година за сите 109 ЈЗУ беше над 20 милијарди денари, додека реализацијата изнесуваше 19,8 милијарди денари или процентот на искористеност на овие средства е 99,1%.

Во однос на средствата исплатени за плати на вработените во ЈЗУ, се забележува тренд на зголемување што се должи на порастот на платите во здравствениот сектор. Имено, согласно податоците од Министерството за здравство во споредба со декември 2017 година основната бруто плата на лекарот специјалист е зголемена за повеќе од 50%, на медицинските сестри за 33%, на општите лекари за 29%, а на здравствените соработници за 15%.

Првото покачување на платите во јавното здравство беше во месец септември 2018 година, на 19.123 вработени во јавно-здравствените установи им се зголеми основицата за плата за 5%; во јануари 2019 година, следеше дополнително зголемување на платите на здравствените работници, доктори, медицински сестри, болничари, техничари, 5% за медицинските сестри, 8% на медицинските сестри на Клиниките и 10% за докторите специјалисти; и во септември 2019 година за 5% беше зголемена платата на администрацијата во здравството. Со зголемувањето на платите за февруари 2020 година на лекарите специјалисти за 25%, и на медицинските сестри за 10%, се заокружува циклусот на покачувања на плати во здравството.

Од табеларниот приказ може да се забележи движењето на бројот на вработени во ЈЗУ и тоа: од 22.181 лица во 2016 година до 20.838 лица во 2020 година.

	Број на вработени во ЈЗУ	Износ на плати во ЈЗУ (во илјади денари)
2016	22.181	8.542.998
2017	19.986	8.793.522

2018	19.338	9.030.918
2019	19.785	10.309.651
2020	20.538	12.122.962

Обврски на ЈЗУ

	доспеани	недоспеани	вкупно
2015			3.171.722.000
2016			3.310.318.000
2017			3.232.753.000
2018	2.868.029.129	1.072.962.915	3.940.992.044
2019	2.726.247.074	946.263.748	3.672.510.822
2020	2.756.504.916	1.182.901.088	3.939.406.004
јул.21	3.816.340.418	1.517.151.641	5.333.492.059

извор ЕСПЕО

Од анализите направени од ФЗОМ структурата на расходи на ЈЗУ е за основни плати 52%, за набавка на материјали 26%, комунални услуги 5% и останати расходи 15% и други 2%. Во однос на неисплатени обврски (долгови) на ЈЗУ, се забележува тренд на зголемување при што истите изнесуваат 3,9 милијарди денари во декември 2020 година.

Цел: Обезбедување на подобар квалитет на здравствените услуги

Предлог мерки за ФЗО

- Преземање на мерки за намалување на неисплатените обврски (долгови) на ЈЗУ
- Преземање на мерки за оптимално користење на сите ресурси: просторни капацитети, стручен кадар, медицинска опрема, затоа што трошоците што ги прават дел од јавните здравствени установи не кореспондираат со големината и со видот на услуги што им ги нудат на граѓаните од одреден регион
- Во однос на лекувањата во странство и во приватни клиника препорака е да се направат напори да се зголеми лекувањето во земјата и во ЈЗУ наместо во приватни установи
- Да се разгледа можноста за зголемување на процентот за придонесот за здравствено осигурување
- Преземање на мерки и активности за промоција на превентивното здравје (промоција на здрава исхрана, спорт, физичка активност и сл.) со цел намалување на здравствените трошоци на долг рок и поздрава нација, односно обезбедување на долгорочна одржливост на здравствениот систем

В. ЕДИНИЦИ НА ЛОКАЛНА САМОУПРАВА

Тековна состојба

Локалната власт се финансира од сопствени извори на приходи и дополнително за пренесените надлежности се финансира и од Централниот буџет и тоа во форма на дотации:

- ДДВ општа дотација, која изнесува 4,5% од вкупно наплатениот ДДВ од предходна година, а се распределува на сите општини согласно утврдени критериуми и
- блок и наменска дотација во областите: образование, детска заштита, култура и пожарникарство, наменети за финансирање на плати и материјални трошоци за пренесените надлежности.

Од податоците за реализираните приходи на единиците на локалната самоуправа за периодот од 2015 до 2020 година се констатира тренд на пораст така што од 30,1 милијарди денари во 2015 година истите се зголемени на 36,5 милијарди денари во 2020 година. Доколку се анализира структурата на приходите се забележува дека најголемо учество во вкупните приходи имаат трансферите од Централната власт (дотација од ДДВ, персонален данок, наменски и блок дотации, капиталните дотации и други трансфери од Централната власт) кои учествуваат од **55% во 2019 до 64% во 2020 година**. Ова укажува на голема зависност на локалната власт од трансферите кои им се доделуваат од Централната власт. Даночните приходи кои во најголем дел се приходи кои локалната власт сама ги администрира учествуваат со околу 24-26% во вкупните приходи освен во 2020 година кога учеството е намалено на 22% пред се како последица од пандемијата со КОВИД -19.

Во 2021 година вкупните приходи на општините се планирани на 47,8 милијарди денари и истите се **нереално планирани** земајќи го предвид трендот на пораст на приходите во претходните години. Ова е резултат на зголемувањето на процентот од 30% на 50% од просечно остварените приходи во последните три години според податоците во трезорската евиденција по барање на група пратеници. Министерството за финансии констатира дека нереалното планирање на буџетите на единиците на локалната самоуправа, односно преоптимистичкото планирање на приходите е една од причините поради кои единиците на локалната самоуправа креираа неизмирени обврски во претходните години.

ПРИХОДИ И РАСХОДИ НА ЕЛС 2013-2020 ГОДИНА													
	2015 година		2016 година		2017 година		2018 година		2019 година		2020 година		2021 година -план
	реализација	%	реализација	%	реализација	%	реализација	%	реализација	%	реализација	%	план
Вкупни расходи на државата													
ВКУПНИ ПРИХОДИ	30,132	100	31,025	100	30,845	100	31,685	100	37,078	100	36,473	100	47,852
Даночни приходи	7,521	25	8,128	26	7,939	26	8,384	26	8,935	24	7,901	22	11,414
Неданочни приходи	1,572	5	1,386	4	1,316	4	1,471	5	1,776	5	985	3	2,497
Капитални приходи	2,171	7	1,929	6	1,272	4	1,679	5	2,293	6	1,175	3	3,335
трансфери и донации	18,363	61	18,984	61	19,802	64	19,877	63	23,562	64	25,455	70	29,407
Трансфери од централен буџет	17,770	59	18,528	60	17,284	56	19,187	61	20,325	55	23,177	64	24,010
ДДВ	1,733		1,876		2,068		2,153		2,216		2,343		2,233
Персонален данок	279		293		314		341		375		486		522
Наменска дотација	288		293		289		291		313		352		407
блок дотации	14,301		14,478		13,254		15,626		16,568		18,677		18,684
капитални дотации	581		803		664		314		244		314		878
Други трансфери	588		785		695		462		609		1,005		1,286
Домашно задолжување	495	2	580	2	515	2	274	1	512	1	957	3	1,199
Задолжување во странство	10	0	18	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Продажба на хартии од вредност	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ВКУПНИ РАСХОДИ	29,251	100	30,314	100	30,419	100	30,361	100	35,983	100	35,250	100	47,848
Плати и надоместоци	14,400	49	14,640	48	14,727	48	15,034	50	16,134	45	18,333	52	19,462
Резерви и недефинирани расходи	32	0	32	0	19	0	32	0	51	0	40	0	93
Стоки и услуги	7,393	25	7,213	24	7,043	23	7,722	25	9,043	25	6,897	20	11,137
Камати	58	0	55	0	46	0	45	0	43	0	32	0	62
Субвенции и трансфери	1,201	4	1,236	4	1,578	5	1,745	6	2,875	8	2,835	8	3,028
Социјални бенефиции	36	0	44	0	39	0	46	0	48	0	48	0	61
Капитални расходи	5,884	20	6,785	22	6,635	22	5,316	18	7,261	20	6,553	19	13,463
Отплата на главница	247	1	309	1	332	1	421	1	528	1	512	1	542

Цел: Подобар квалитет на општински јавни услуги и обезбедување на на поквалитетни општински добра преку поефикасно работење на општините и нивна одржливост

Препораки во делот на сопствени приходи за ЕЛС:

- Зголемување на учеството на сопствените приходи на општините во вкупните приходи имајќи ги предвид измените во законот за даноци на имот со кои се предвидува ревизијата на пазарната вредност на недвижниот имот која претставува даночна основа на данокот на имот од страна на општините, општините на град Скопје и Градот Скопје ќе се врши на секои четири години со цел усогласување со фактичката состојба.
- Стапките на данокот на имот за недвижниот имот кој не се користи од страна на сопственикот или не се издава под закуп подолго од шест месеци во текот на една година година, а е во сопственост на државата, општините, општините во градот Скопје и Град Скопје и физички и правни лица, се зголемува за три пати во однос на стапките пропишани со законот.
- Стапките на данок на имот на земјоделското земјиште кое не се користи за земјоделско производство се зголемуваат за три пати во однос на основните стапки.
- Даночна основа за утврдување на данок на недвижен имот да биде износот на пазарната вредност наместо проценетата вредност утврдена во Методологијата за утврдување на пазарна вредност на недвижниот имот.
- Навремено издавање и доставување на даночните решенија до даночните обврзници.

Кај трансферите за пренесените надлежности во основното и средното образование, културата, детската заштита и домовите за стари лица и за противпожарна дејност се констатира константен тренд на пораст од 14,6 милијарди денари во 2015 година на 19,1 милијарди денар во 2021 година односно пораст од 30,5%. Најголем пораст во 2021 година во споредба со 2015 година има кај блок дотацијата за детската заштита од 70,6% пред се поради отворањето на нови детски градинки од една страна, но истовремено и поради усогласувањето, односно зголемувањето на платите на вработените во детските градинки. Кај блок дотацијата за култура порастот во 2021 година изнесува 42,2% во споредба со 2015 година, пред се поради порастот на платите на вработените во 2020 година, односно усогласување со новиот колективен договор. Кај дотациите за основно и средно образование има пораст на дотацијата за 26,3% во 2021 година, поради констатираното зголемување на бројот на вработени и порастот на платите на вработените и покрај трендот на намалување на бројот на ученици. Кај овие блок дотации се констатира дека расходите за плати и надоместоци на вработените учествуваат со околу 80-90%. Кај наменската дотација за пожарникари се констатира пораст од 41,5% пред поради зголемниот број на

вработени и отворање на нови 4 територијални противпожарни единици, иако бројот на пожарникари е под утврдениот законски минимум.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
МТСП	1,231,252,670	1,298,187,614	1,402,824,957	1,578,290,000	1,837,734,996	2,131,098,723	2,085,201,000
детска заштита	1,192,752,674	1,256,723,658	1,356,694,953	1,532,160,000	1,796,305,698	2,106,498,936	2,034,834,800
домови за стари лица	38,499,996	41,463,956	46,130,004	46,130,000	41,429,298	24,599,787	50,366,200
МОН	12,860,000,000	12,920,000,000	13,020,000,000	13,798,163,000	14,453,663,000	16,221,905,000	16,246,800,000
наменска основно	3,000,000	3,000,000	3,000,000	3,000,000	3,000,000	3,100,000	3,200,000
Култура	247,785,000	260,038,000	234,335,000	249,882,000	277,001,000	323,942,000	352,330,000
Пожарникари	285,148,270	289,971,507	285,772,383	287,680,956	309,885,742	349,037,314	403,500,000
Вкупно	14,627,185,940	14,771,197,121	14,945,932,340	15,917,015,956	16,881,284,738	19,029,083,037	19,091,031,000

Во делот на неискористени средства на сметките на општините во периодот од 2015-2020 година може да констатираме дека во сите има тенденција на пораст и особено на сметките на основен буџет и буџет на дотации. Неискористените средства од блок дотациите во 2020 година во споредба со 2015 година се зголемени за повеќе од 4 пати и изнесуваат околу 1,9 милијарди денари.

Во делот на наменските сметки е констатиран висок износ на средства кои е потребно да се реализираат со поголема динамика.

Износ на салдо на општини по сметки

во мил.денари

тип на сметка	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Основен буџет (630 и 789)	2,215	2,477	1,911	5,821	4,478	3,276
Сметка за дотации 930	433	499	658	994	1,105	1,897
Вкупно	2,648	2,976	2,569	6,815	5,583	5,173

Заклучно со септември 2018 година во ЕСПЕО системот обврските на општините изнесуваат околу 5 милијарди денари. Во декември 2019 година неизмирениите обврски на општините изнесуваа 3,3 милијарди денари и истите се намалуваат како резултат на финансиската поддршка од Владата на РСМ од 3,2 милијарди денари. Повторно се забележува зголемување на обврските на општините на крајот од 2020 година истите изнесуваат 3,7 милијарди денари, а заклучно со јули 2021 година се 3,9 милијарди денари, односно креирале нови неисплатени обврски.

Препораки за користење на вишок на средства на сметки кај ЕЛС:

- Поголемо користење на расположливите сопствени средства и реализација на активности согласно барањата и потребите на локалното население
- Поголем степен на користење на средствата од блок дотациите со цел подобар квалитет на услугите, подобро извршување на пренесените надлежности и навремено подмирување на доспеаните обврски

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	до Јули 2021
Неизмирени обврски				5,248,353,268	3,305,548,057	3,698,207,190	3,851,250,910
Број на вработени во општини	5,744	5,677	5,678	5,693	5,655	5,751	

Препораки во делот на неизмирени одбраски кај ЕЛС:

- Зголемување на финансиската дисциплина и ефикасност
- Навремено сервисирање на доспеаните обврски спрема доверителите
- Намалување и репрограмирање на долговите и отпис на камати
- Прогласување на финансиска нестабилност
- Подготовка на нови законски решенија со кои на општините ќе им се даде можност за користењето на еден од три кредитни инструменти, со цел надминување на проблемите со доспеаните, а неплатени обврски и тоа:

- Користење на условен кредит (standby) од Министерство за финансии

- Издавање на општинска обврзница за познат купувач – Министерство за финансии

Од податоците за реализираните расходи на единиците на локалната самоуправа се констатира тренд на пораст така што од 29,2 милијарди денари во 2015 година истите се зголемени на 35,3 милијарди денари во 2020 година. Доколку се анализира структурата на расходите се забележува дека најголемо учество во вкупните расходи има за плати и надоместоци од 45-52% (вклучувајќи ги и платите на вработените во локалните јавни установи). Во анализираниот период забележан е постојан пораст од 14.400 милиони денари во 2015 година на 18.333 милиони денари во 2020 година.

Материјалните трошоци учествуваат од 20-25% во вкупните расходи, односно во 2015 година изнесуваат 7.393 милиони денари, а во 2020 година се констатира пад од 6.897 милиони денари предизвикана од последиците од пандемијата со КОВИД -19.

Според податоците на МИОА од Извештаите од Регистарот на вработените во јавниот сектор од 2015 до 2020 година се констатира дека бројот на вработени во општинската администрација се задржува на постојано ниво со мали осцилации и се движи од 5.655 до 5.751 вработени.

Капиталните расходи учествуваат од 18-22% во вкупните расходи, односно во 2015 година изнесуваат 5.884 милиони денари, а во 2020 година се забележува пораст и

Препораки во делот на расходите кај ЕЛС:

- Задржување на нивото на расходите за плати и надоместоци
- Да се разгледа можноста за рационализација на постојниот број на вработени во насока на максимално искористување на расположливите капацитети и подобрување на нивото на давање на услуги на локалното население
- Намалување на непродуктивните расходи (патни и дневни трошоци, репрезентација и сл.)
- Зголемување на учеството на капиталните расходи во вкупните расходи
- Да не се исплаќаат дополнителни надоместоци (бонус, регрес и сл.) кај општините кои имаат блокирани сметки по основ на налози за извршување

истите изнесуваат 6.553 милиони денари.

Г. ЈАВНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА И ТРГОВСКИ ДРУШТВА ВО ДРЖАВНА СОПСТВЕНОСТ

Тековна состојба

Владата на Република Северна Македонија е основач на 14 јавни претпријатија и единствен акционер/содружник во 15 трговски друштва од кои 13 се акционерски друштва во државна сопственост, а 2 се ДООЕЛ-и во државна сопственост.

Согласно законските прописи Владата на Република Северна Македонија ги разгледува и дава согласност односно ги одобрува актите за финансиското работење на јавните претпријатија и трговските друштва кај кои таа е основач односно Собрание на акционери/Собир на содружници. Во тие рамки Владата одлучува во однос на предложените одлуки за начинот на покривање на загубата односно за начинот на распределба на нето добивката/вишокот на средства прикажани во Годишните сметки на субјектите.

Притоа, кај јавните претпријатија согласно законските прописи, основачот вишокот на средства остварени од работењето на јавното претпријатие го вложува во јавното претпријатие врз основа на детални финансиски планови, а вишокот на средства кои не се опфатени со вложување во јавното претпријатие согласно одобрената инвестициона програма, јавното претпријатие ги уплаќа во Буџетот на Република Северна Македонија.

Истовремено, кај трговските друштва во државна сопственост согласно законските прописи во одлуката за распоредување на добивката се прикажува секоја поединечна намена на добивката, а особено се наведуваат: износот од добивката за покривање на загубата од минати години-доколку таква има, износите

кои се внесуваат во законските и статутарните резерви на друштвото, износот кој се исплатува во вид на дивиденда, дополнителните издатоци врз основа на одлуката, евентуалниот пренос на добивката во наредни години-акумулирана добивка и износот на добивката со којшто ќе се зголеми основната главнина на друштвото и износот за инвестиции.

Од друга страна, во одлуката за покривање на загубата редоследно се прикажуваат изворите за покривање на истата: акумулирана добивка, задолжителна општа резерва, посебните резерви, премии и основната главнина на друштвото.

Од анализата на податоците за финансиското работење на овие субјекти во периодот од 2015 до 2021 година може да се утврди следното:

- Вкупните консолидирани приходи во 2015 година се реализирани во износ од 39,2 милијарди денари, а во 2020 година изнесуваат 38,5 милијарди денари односно забележителен е пад на истите од околу 1,8% во наведениот период. За 2021 година вкупните консолидирани приходи се планирани на износ од 54,3 милијарди денари;
- Вкупните консолидирани расходи во 2015 година се реализирани во износ од 37,7 милијарди денари, а во 2020 година истите изнесуваат 36,6 милијарди денари односно забележителен е пад на истите од околу 2,9% во наведениот период. За 2021 година вкупните консолидирани расходи се планирани на износ од 53 милијарди денари;
- Вкупниот консолидиран финансиски резултат во 2015 година е позитивен и изнесува 1,4 милијарди денари, а во 2020 година 1,9 милијарди денари, односно истиот бележи зголемување од 37,3% во наведениот период. За 2021 година планирана е вкупна консолидирана добивка во износ од 1,3 милијарди денари;
- Во наведениот период, вкупниот просечен број на вработени во овие субјекти варира од 16,8 илјади вработени до 15,7 илјади вработени.
- Вкупните консолидирани неизмирени обврски во 2018 година изнесуваат 1,7 милијарди денари, во 2019 година 6 милијарди денари, а во 2020 година се зголемени на 7,4 милијарди денари. Во првата половина од 2021 година обврските бележат реализација од 8 милијарди денари.

Владата на Република Северна Македонија како основач на јавните претпријатија и трговските друштва во државна сопственост континуирано го следи финансиското работење на истите преку годишните сметки и годишни извештаи, тримесечните извештаи, финансиските планови и инвестиционите програми при чие разгледување и одобрување се даваат укажувања и забелешки до надлежните органи на претпријатието/друштвото кои се во насока на намалување на непродуктивните расходи, преземање на мерки за наплата на ненаплатените побарувања и навремено подмирување на обврските.

Горенаведената анализа на консолидираните финансиски податоци покажува значителен пораст (од 370%) на неизмирени обврски на овие субјекти што воедно укажува на проблеми со одржување на тековната ликвидност и навремено подмирување на обврските кај одредени претпријатија/друштва во државна сопственост.

Имајќи го предвид горенаведеното, а во насока на подобрување на финансиската состојба и тековната ликвидност на јавните претпријатија и трговските друштва во државна сопственост, потребно е надлежните органи на истите да преземаат мерки и активности за фискална консолидација на овие субјекти.

ФИНАНСИСКО РАБОТЕЊЕ НА ЈП И АД ВО ПЕРИОДОТ 2015-2021							
Назив на Акционерското друштво/ Јавното претпријатие во државна сопственост	2015 година	2016 година	2017 година	2018 година	2019 година	2020 година	2021 година (план)
						во денари	
ВКУПНИ ПРИХОДИ	39,154,045,160	36,687,891,951	39,335,315,952	38,876,007,106	43,226,689,941	38,546,348,720	54,345,000,000
ВКУПНИ РАСХОДИ	37,738,767,007	34,989,479,290	33,138,143,303	35,035,736,444	39,995,472,764	36,603,583,273	53,013,000,000
ФИНАНСИСКИ РЕЗУЛТАТ	1,415,278,153	1,698,412,661	6,197,172,649	3,840,270,662	3,231,217,177	1,942,765,447	1,332,000,000
ВКУПНО ОБВРСКИ				1,662,413,831	5,962,485,912	7,418,456,401	7,970,632,275
БРОЈ НА ВРАБОТЕНИ	16,774	16,713	16,227	15,731	15,410	15,696	

Цел: Обезбедување на подобар квалитет на јавните услуги преку поефикасно работење на јавните претпријатија и нивна одржливост.

Препораки за ЈП и ТД во државна сопственост:

- Доставување на **5 годишни финансиски планови за нивното работење со предлог консолидација на расходите**, подобрена наплата на приходи со цел рентабилност и одржливост на претпријатието/друштвото
- Зголемување на приходите од дејност на претпријатието/друштвото преку преземање на мерки за солидна наплата на побарувањата, а со цел одржување на ликвидноста, навремено подмирување на обврските и реализација на планираните инвестициони активности согласно предвидената динамика
- Сведување на минимум на расходите за репрезентации, спонзорства, реклами, службени патувања и други непродуктивни расходи
- Рационализација на набавките на мебел, опрема и возила
- Во финансиските планови за 2022 година, тековните расходи да се планираат со намалување од најмалку 15% во однос на реализацијата на истите во претходната година
- При подготовката на финансиските планови и плановите за вработување за 2022 година да се почитува определбата на Владата за рационализација на бројот на вработените во јавниот сектор на начин што планираниот број на нови вработувања ќе биде во рамки на планираните испразнувања на работните места за соодветната година, освен во одредени случаи (отворање на нова дејност и слично)
- Субјектите кои имаат прикажано добивка во Годишната сметка за 2020 година при донесувањето на предлог одлуките за распределба на истата, да го имаат предвид заклучокот на Владата со кој истите се задолжуваат вишокот на средства/добивката да ја уплатат во Буџетот на Република Северна Македонија, а во согласност со законските прописи

II. ДОСЛЕДНОСТ И УСОГЛАСЕНОСТ НА ЕКОНОМСКИТЕ ПОЛИТИКИТЕ ЗА ПОДОБРО БУЏЕТСКО ПЛАНИРАЊЕ

Цел: Носење на ефективни одлуки при распределба на буџетските средства, преку постигнување баланс помеѓу расположивите средства и потребите, а засновано на доследни, усогласени и мерливи политики за економски раст и развој.

Поврзувањето на политиките, плановите и буџетските средства е со цел ефикасно и ефективно користење на буџетските расходи за постигнување на утврдените стратешки приоритети. Оттаму, од голема важност е политиките и програмите да се доследни, усогласени и мерливи.

Доследност (конзистентност) на политиките значи нивна стабилност и континуираност во даден временски период. Политиките треба да имаат јасни и конкретни цели што се сака да се постигне во конкретна временска рамка, и реално планирани активности и трошоци. Планирањето и спроведувањето на политиките

треба да биде целосно преку ефикасно и ефективно користење на расположивите ресурси.

Често менување на политиките и целите, или временската динамика на нивно спроведување, од една страна дава сигнал на слаби капацитети на институциите во планирање и реализирање на јавните политики, а од друга страна тоа предизвикува економска несигурност кај приватниот сектор поради непостојаноста на јавните политики, недоволна јасност на целите кои се сака да се постигнат, а влијае и на транспарентноста во трошењето на јавните средства.

Усогласеност (кохерентност) на политиките значи спроведување на мерки и активности од страна на институциите кои меѓусебно се надополнуваат и креираат синергии за постигнување на заедничките цели. Тоа значи при креирање на своите политики институциите да не се претворат во „силоси“ – секоја институција да води индивидуална политика, туку да постои комуникација и усогласување на политиките и активностите. Спроведување на мерки од страна на одредена институција не треба да биде спротивно на веќе донесени политики, мерки и законски решенија од страна на друга институција.

Поврзаноста на резултатите (output) и ефектите (outcome) при спроведување на политиките, овозможува мерливост на успешноста на политиките, и оттаму неопходноста на нивно не само квалитативно, туку и квантитативно изразување.

Мониторинг на резултатите овозможува навремена оценка на соодветноста на преземените мерки во контекст на поставените цели, како и преземање навремени чекори при појава на ризици со цел комплетно спроведување на предвидените политики.

Оценка на ефектите дава слика за успешноста на политиките, односно дали истите придонеле кон подобрување на економијата и квалитетот на живеење на населението.

Исто така, политики базирани на евиденција овозможуваат цврсто управување со финансиите, и транспарентно и одговорно работење. Јасно дефинирани резултати, мерливи индикатори за специфични цели и систематско следење и оценка на политиките кои се спроведуваат, се клучни фактори на успех.

Потребата од фискална консолидација по закрепнување на економијата од пандемијата е императив на владата, и ја наметнува потребата за приоритизацијата на трошоците кои го поддржуваат економскиот раст и креираат работни места. Ова значи распределба на средствата на оние програми со кои ќе се постигнат ефектите барани од граѓаните, одн. кои се релевантни. Исто така, тоа треба да значи распределба на средствата од буџетот на политики со кои постигнатите ефекти се поголеми од трошоците, а и се спроведени со најмали трошоци.

А. Поврзаност на секторските политики и буџетското планирање, изразено квантитативно и квалитативно за периодот 2022-2026 година

Програмата за работа на владата содржи политики кои треба да се спроведат во рамки на нејзиниот мандат, а чија успешност се мери со одредени наведени индикатори. Дополнително, постојат секторски среднорочни/долгорочни развојни стратегии со конкретни акциски планови, кои исто содржат очекувани индикатори за резултати и ефекти по спроведените политики, како и потребни финансиски

средства. Одредени стратегии се преточуваат во повеќегодишни програми за работа.

Имајќи предвид дека при подготовка на буџетскиот предлог од страна на институциите задолжително се доставува и среднорочен стратешки план, неопходно е **да се консолидираат програмите и индикаторите за успешност** дадени во стратешкиот план, со програмите и индикаторите во буџетскиот план, со особен акцент **на квантифицирање на индикаторите за резултати и ефекти** (види Табела 1).

Понатаму, со цел обезбедување конзистентност на политиките на ниво на држава, особено треба да се води сметка за конкретно наведување на врската на програмите во стратешкиот план и буџетскиот план со Програмата на владата, секторските стратегии и пропратни програми и акциски планови за нивно спроведување, и Програмата на економски реформи (види Табела 2). **Во овој процес треба да се избегнува, односно не смее да има различни индикатори за исти политики, што го прави процесот на мерење на успешност на политиките неважен.**

Секторските стратегии се донесени за постигнување на одредени цели, како на пример зголемување на конкурентноста на економијата, намалување на невработеноста, подобрување на јавното здравје, намалување на загаденоста, подобрување на транспортните услуги, дигитализација на економијата, подобрување на јавните услуги итн., и оттаму, активностите и индикаторите дадени во стратегиите треба да се пресликаат во среднорочните стратешки планови и буџетските планови на институциите.

Б. Кои документи буџетските корисници треба да ги имаат во предвид при подготовка на буџетскиот предлог?

Среднорочната Фискална политика 2022-2024, со изгледи до 2026². Треба да се имаат во предвид клучните елементи на фискалната политика а тоа се редизајнирањето на буџетската политика и фискална консолидација, кои се во насока на поддршка на макроекономската стабилност, забрзување на економскиот раст, а со тоа и зајакнување на потенцијалот за раст на домашната економија. При тоа, редизајнирањето на буџетската политика е во тесна врска со четирите столба за заздравување и забрзан раст: (i) економско заздравување од Ковид-19, (ii) забрзан, инклузивен и одржлив економски раст, (iii) зајакнување на конкурентноста на приватниот сектор и (iv) развој на човечките ресурси и еднакви можности.

Во таа насока, неопходно е поврзување на политиките и со овие столбови, за да може да се види кои конкретни политики и кои резултати и ефекти се предвидени за постигнување на целите на фискалната, а со тоа и буџетската политика.

Стратегија за управување со јавниот долг 2022-2024, со изгледи до 2026³. Стратегијата содржи проекции за движење на јавниот долг за период 2022-2026, кои се во согласност со проекциите на Фискалната стратегија и ѝ дава рамка на Владата за дејствување во насока на прудентно управување со јавниот долг.

² [Фискална стратегија 2022-2024, со изгледи до 2026](#)

³ [Стратегија за управување со јавен долг 2022-2024, со изгледи до 2026](#)

Програмата на економски реформи (ПЕР)⁴. Европската Унија (ЕУ) во Стратегијата за проширување од октомври 2013 година вовеле нов пристап на економско управување, инспириран од процесот Европски Семестар на ниво на ЕУ, во кој процес се вклучени земјите членки. Овој пристап подразбира важна промена во дијалогот за економските политики и подобро известување со цел да се дадат појасни насоки за потребните реформи за поддршка на долгорочен економски раст и конкурентност. Процесот на координација на економските политики со земјите кандидати е наречен Поедноставен европски семестар кој во основа го има процесот на подготовка на Програмата на економски реформи.

Програмата на економски реформи не се гледа само како средство за подобрување на самото економското управување во земјата во контекст на исполнување на економските критериуми за членство во ЕУ, туку и како средство за градење на капацитетите на институциите за подобра меѓусебна координација при креирање и спроведување на економските политики, реално планирање на мерките, распределба на буџетски алокации по години и активности, и дефинирање на влијанието на мерките врз: конкурентноста, вработувањето, намалување на сиромаштијата и животната средина. Имајќи предвид дека документот е среднорочен и опфаќа период од три години, а се ажурира годишно, придонесува и за јакнење на капацитетите за среднорочно планирање на политиките.

Временската рамка на процесот на подготовка на Програмата на економски реформи во голема мера е усогласена со процесот на буџетско планирање (види Табела1), но има потреба од подобрување на националните документи, односно буџетските планови, со цел ПЕР да прикаже напредок во градење на капацитетите на институциите во координирано планирање на економските политики.

Оттаму, во своите стратешки планови за работа и буџетски предлози, институциите вклучени во процесот на подготовка на ПЕР треба да ги прикажат реформските мерки кои ги имаат вклучено или сакаат да ги вклучат во Програмата на економски реформи, а кои може да влијаат за надминување на клучните предизвици на земјата посочени од ЕК во Оценката за ПЕР и ќе придонесат за конкурентност и раст на економијата и креирање на работни места. Согласно Водичот од Европска Комисија за изработка на ПЕР, секоја мерка во ПЕР треба да биде соодветно буџетирана, односно потребно е да се прикажат трошоците на мерката и изворите на финансирање. Во таа насока, потребно е да се направи врска помеѓу структурните реформски мерки во ПЕР и буџетскиот план, односно институциите при пополнување на буџетскиот циркулар потребно е да ги наведат овие мерки и активности, заедно со индикаторите на успешност.

Интервентниот план на инвестиции 2021-2027⁵. Среднорочната фискална стратегија треба да содржи анекс - листа на проекти од ИПИ со конкретна временска динамика, финансиски средства и институција надлежна за спроведување на истите (почеток и крај на инвестицијата), како и индикатори на успешност, а врз основа на новите иницијативи доставени од страна на институциите. Во иднина листата ќе се дополнува со нови иницијативи, но

⁴ [Програма на економски реформи](#)

⁵ <https://vlada.mk/node/25443>

истовремено ќе дава резиме на динамиката на спроведување на јавните инвестиции, што е особено важно во услови на континуирана послаба реализација на капиталните расходи. Овде, неопходно е институциите максимално реално да ги планираат активностите и ризиците за спроведување на истите.

Потоа, во предлог буџетскиот план (соодветно и во среднорочниот стратешки план на институциите) потребно е конкретно да се наведат инфраструктурните проекти од ИПИ, со приказ на резултатите (output) од активностите по години, и поврзаноста на овие инвестиции со конкретни реформи кои институцијата ги спроведува. Во анекс на документите да се наведат 5-10 конкретни политики кои ќе содржат реформи и/или инфраструктурни проекти со конкретни резултати и ефекти по години (вклучително и базна година).

Ова ќе овозможи понатаму приоритизација на конкретните мерки за спроведување на политиките при планирање на буџетот на државата, и избор на политики кои ќе имаат најголемо влијание врз конкурентноста на земјата, подобрување на животниот стандард и квалитетот на живеење, вработеноста. Ова ќе придонесе и при фискалната консолидација да се имаат во предвид оние програми со кои ќе се постигнат ефектите барани од граѓаните, одн. кои се релевантни.

Поврзаноста на инфраструктурните проекти со конкретни реформи е услов и заради користење на европските фондови од ИПА 3 инструментот, а поврзано со Економскиот инвестициски план на ЕУ за земјите од Западен Балкан⁶.

Национален инвестициски комитет (НИК) и Единствена листа на проекти ⁷. Националниот инвестициски комитет претставува форум на високо ниво за координација на донаторите. Имено, овој форум овозможува поголема координација помеѓу претставниците на релевантните институции од земјата со претставниците на меѓународните финансиски институции заинтересирани за финансирање инвестициски проекти во транспортот, енергијата, социјалната политика, животната средина и дигиталното поврзување.

Дискусијата во рамки на овој форум обезбедува комплементарност на различни извори на финансирање (Буџет, заеми, грантова поддршка) со цел да се постигне усогласен максимален ефект. Воедно, Единствената листа на проекти одобрена од Владата во јануари 2021 година овозможи услови за настап на земјата на повиците за поднесување на проекти објавени во рамките на Економско инвестицискиот план за Западен Балкан, кој користи средства од ИПА 3 инструментот на ЕУ.

НИК не овозможува само комплементарност на различни извори на финансирање, туку е и простор за дискусија за ефикасно користење на донаторската помош и избегнување на дуплирање на активностите на донаторите. Оттаму, потребно е овој комитет почесто да одржува средби, најмалку на квартално ниво, и да ја прошири својата дискусија со опфаќање и на реформите, со оглед што користење на фондовите од Економско инвестицискиот план на ЕУ е условен со спроведување на структурни реформски мерки, особено оние содржани во

⁶ [Economic and investment plan](#)

⁷ [Национален инвестициски комитет](#)

Програмата на економски реформи, како и спроведување на препораките од Заедничките заклучоци од Економско финансискиот дијалог со ЕУ.

Препораки за подобра координација на економските политики и буџетското планирање:

- Во процесот на подготовка на среднорочниот стратешки план за работа на институциите, да се имаат во предвид веќе усвоените секторски стратегии, програми и планови за имплементација. Истите да бидат конкретно вклучувани во среднорочните стратешки планови за работа на институциите со конкретни квантитативни индикатори за резултати и ефекти сè до нивна целосна реализација.
- Имајќи предвид дека при подготовка на буџетскиот предлог од страна на институциите задолжително се доставува и тригодишен стратешки план за работа, неопходно е да се консолидираат програмите и индикаторите за успешност дадени во стратешкиот план, со програмите и индикаторите во буџетскиот план, со особен акцент на квантифицирање на индикаторите за резултати и ефекти.
- Институциите треба да ги поврзат политиките и програмите во буџетските предлози со четирите столба содржани во Фискалната стратегија за заздравување и забрзан раст: (i) економско заздравување од Ковид-19, (ii) забрзан, инклузивен и одржлив економски раст, (iii) зајакнување на конкурентноста на приватниот сектор и (iv) развој на човечките ресурси и еднакви можности.
- Институциите вклучени во процесот на подготовка на Програмата на економски реформи, треба во своите стратешки планови за работа и буџетски предлози да ги прикажат реформските мерки кои ги имаат вклучено или сакаат да ги вклучат во Програмата на економски реформи. Институциите при пополнување на буџетскиот циркулар потребно е да ги наведат овие мерки и активности, заедно со

Табела 1. Преглед на реформски мерки, инвестициски проекти и очекувани резултати

Структурна реформска мерка: <i>Име на мерката</i>	
Непосредни резултати од активностите (output) треба да служат за мониторинг на реализација на активностите за кои се доделени финансиските средства и надминување на евентуални ризици при нивната реализација). Истите да бидат изразени квантитативно и/или квалитативно.	Година 1: Година 2: Година 3:
Ефекти (outcome) на мерката (како почетна основа се зема одредена година како базна за мерење на ефектите; средна цел е година која мери зголемување на ефектот, крајна цел е година во која треба да се постигне крајниот ефект на мерката). Истите да бидат изразени квантитативно и квалитативно.	Почетна основа (година): Средна цел (година): Крајна цел (година)

Инвестициски проект поврзан со структурната реформска мерка: <i>Име на проектот</i>	
Непосредни резултати од активностите (output) треба да служат за мониторинг на реализација на активностите за кои се доделени финансиските средства и надминување на евентуални ризици при нивната реализација). Истите да бидат изразени квантитативно и/или квалитативно.	Година 1: Година 2: Година 3:
Ефекти (outcome) на проектот (како почетна основа се зема одредена година како базна за мерење на ефектите; средна цел е година која мери зголемување на ефектот, крајна цел е година во која треба да се постигне крајниот ефект на мерката). Истите да бидат изразени квантитативно и квалитативно.	Почетна основа (година): Средна цел (година): Крајна цел (година):

Табела 2. Поврзаност на реформите и инвестициите со релевантните процеси и документи

Реформски мерки и инвестиции 2022-2024 (2026)	Секторска стратегија	Програма на економски реформи 2022-2024	Заеднички заклучоци од Економско-финансискиот дијалог со ЕУ од 12 јули 2021	Интервентен план на инвестиции	Економско инвестициски план на ЕУ за Западен Балкан / ИПА 3, ИПА 2	Зелена транзиција	Дигитална трансформација
Мерка X							
Инвест. X							
Мерка У							
Инвест. У							

Табела 3. Споредба на временската рамка на буџетскиот процес и програмата на економски реформи

ERP process (x)		Jan	Feb	Mar	Apr	May	Jun	Jul	Aug	Sep	Oct	Nov	Dec	Budget process (✓)
1	Submission of ERP ₀ to EC	x	✓											MoF request to budget users for basic scenario and new initiatives
2	EC/ECB assessment mission		x	x ✓										Budget users send basic scenario and new initiatives
3	Economic and Financial Dialogue on Joint Conclusions, outlining the key priorities				x ✓	x								Government adopts strategic priorities for next year
4	Kick-off event for the next ERP ₁					x ✓	x							Fiscal strategy
5	Information to Government on EC assessment, joint conclusions, timetable for the next ERP ₁						x ✓							MoF request to budget users for preparing the budget circular
6	First draft proposal of sectoral measures ERP ₁								x ✓					Budget users submit draft budget proposals
7	Discussion on 1 st draft proposal of measures									x ✓	x ✓			Budget proposals negotiation process
7	First update on activities linked to joint conclusions										x			
8	Second draft proposal of sectoral measures ERP ₁										x			
9	EC consultancy mission on sectoral measures ERP ₁											x ✓		Government procedure
10	Public consultations on draft sectoral measures ERP ₁											x ✓	x ✓	Public consultation
11	Submission of draft sectoral measures to Economic and Social Council - ERP ₁											x ✓	x ✓	Parliamentary procedure
12	Second update on activities linked to joint conclusions												x ✓	Adoption of budget
13	Final draft of ERP ₁ document												x	
14	Government adopts ERP ₁	Jan (t+1)												
15	ERP ₁ is sent to EC	Jan (t+1)												

III. ИНДИКАТОРИ НА УСПЕШНОСТ ВО РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПОЛИТИКИТЕ ВО БУЏЕТОТ

- **Индикатори за буџетско планирање**

Буџетирањето базирано на резултати, односно успешност, има за цел да ја подобри ефикасноста и ефективноста на јавните расходи преку поврзување на трошоците во јавниот сектор со резултатите што се постигнуваат. На буџетирањето не треба да се гледа како на изолирана иницијатива, туку како на дел од пошироки реформи чија цел е да се насочи кон постигнување на резултати.

Во својата најоснова форма буџетирањето базирано на резултати има за цел да осигура дека клучните носители на одлуки и креатори на одделни политики систематски ќе ги земат во предвид резултатите што треба да се постигнат со реализација на расходите.

Буџетирањето базирано на резултати се вклопува во среднорочната буџетска рамка. Најдобар начин за да се подобри креирањето на политики за расходи е да се користат информациите за успешност на резултатите. За реализација на истото треба да се пристапи кон концепт на јасно дефинирани:

1. Општи цели (поврзани со политиките)
2. Специфични цели (поврзани со програми)
3. Резултати, односно индикатори (поврзани со потпрограми)

Целта ја дефинира крајната состојба која треба да се постигне. За секоја политика потребно е да се дефинираат 1-3 општи цели. Овие цели треба да се одраз на она што сакаме да го постигнеме на макро ниво со јавните средства наменети за таа политика. При поставување на целите важно е да се следат меѓународните заложби (на пример целите на ЕУ), секторски стратегии, Програмата на Владата и програмата за економски реформи. Целта се мери преку **импакт индикатори (на ниво на политика)** – индикатори за мерење на долгорочни ефекти и истите генерално го мерат ефектот на група на мерки. Целните вредности на овие индикатори се одредуваат на годишно ниво или за период кој е опфатен во среднорочните стратегии.

Специфичните цели на програмите ги подржуваат општите цели на соодветната политика. За секоја програма потребно е да се дефинираат 1-3 специфични цели. **Индикаторите за исход (на ниво на програма)** – индикатори за мерење на среднорочни или долгорочни ефекти од конкретни владини мерки и проекти, кои се претставени како пошироки социоекономски последици на ниво на програма. Целните вредности на овие индикатори се одредуваат на годишно ниво или за период кој е опфатен во среднорочните стратегии.

Под секоја подпрограма треба да има 1-3 цели како очекувани резултати (индикатори). Индикаторот дава детален опис на она што сакаме да го постигнеме

во текот на одреден временски период, а очекуваните резултати ги прикажува како вредности. Тие се основа за мерење и следење на СМАРТ целите. При нивно утврдување може да се користат различни видови на индикатори, зависно од нивото на деталност на целта. Целите треба да имаат барем еден индикатор за да може да се мерат и да се следат преку:

- *Инпут индикатор* претставува вкупна сума на потрошен буџет за определена цел
- *Аутпут индикатор* (ниво на потпрограма) – индикатор со кој се мерат конкретните резултати- аутпути (директни ефекти од мерки, или проекти), а со кои се дава поддршка за реализацијата на специфичните цели. Целните вредности на овие индикатори се одредуваат на годишно ниво или за период кој е опфатен во среднорочните стратегии.

Критериуми за добри индикатори

Индикаторите се бираат врз база на следните критериуми (во согласност со ОЕЦД):

- Индикаторот треба да е поврзан со една или повеќе цели.
- Индикаторите треба да се поврзани меѓусебно во хиерархијата – по принципот од долу-нагоре.
- Индикаторите треба да се усогласени со постоечките стратегии, особено на повисоко ниво. При поставување на индикаторите важно е да се следат и меѓународните заложби (на пример целите на EU 2020).
- Индикаторите треба да се мерливи, лесни за разбирање и транспарентни.
- Податоците за индикаторите треба да се лесно достапни. Доколку нема историски податоци, индикаторите треба најпрвин да се креираат и тестираат, за во иднина да се применуваат.
- Податоците за индикатори треба да се објавуваат барем еднаш годишно, или според некоја друга определена временска рамка.
- Буџетските корисници треба да биде во можност да ја контролира целта и да ги креираат индикаторите, за подоцна да може да се следат, известуваат и евалуираат.

Предлози за цели и индикатори во областите на животна средина, транспорт и правда

Животна средина и климатски промени
ОЦ1: Заштита и унапредување на природата
И1: Просечна температура на воздухот
И2: Покриеност на земјата со шуми
ПЦ1.1: Поголема достапност до чиста вода за пиење, третман на отпадни води и чист воздух
И1: Домаќинства приклучени на водоводна мрежа
И2: Покриеност на земјата со канализациска мрежа
И3: Број на денови кога е надминато нивото на ПМ10 во воздухот
ПЦ1.2: Заштита на природата и биодиверзитетот
И1: Покриеност на земјата со НАТУРА 2000 заштитени подрачја
И2: Загрозени видови на растенија и животни
ПЦ1.3: Одржливо планирање на просторот
И1: Покриеност на РМ со просторни и урбанистички панови
И2: Временски период потребен за издавање на градежни дозволи
ОЦ2: Поефикасна употреба на ресурсите и намалување на емисиите на јаглерод диоксид
И1: Енергетска ефикасност на економијата
И2: Емисија на стакленички гасови (CO ₂)
ПЦ2.1: Намалување на загадувањето и зголемување на количините на собран отпад
И1: Количина на произведен, собран и/или третиран отпад
ОЦ3: Заштита на човечкото здравје од ризици поврзани со животната средина
И1: Очекувана стапка на живот

Транспорт
ОЦ1: Подobar и поефикасен транспортот
И1: Индекс за додадена вредност во транспортот
ПЦ1.1: Подобра и побрза мобилност на сообраќајот на патиштата
И1: Патен товарен транспорт
ПЦ1.2: Подобра и побрза мобилност на железничкиот сообраќај
И1: Товарен железнички транспорт
ПЦ1.3: Подobar воздушен сообраќај
И1: Број на патници на аеродромите
И2: Количина на стока и пошта во воздушниот сообраќај
ОЦ2: Одржлива мобилност на стока и луѓе
И1: CO ₂ емисии од транспорт
ПЦ2.1: „Зелен транспорт“ (одржлива мобилност)
И1: Намалување на бројот на патнички автомобили на 1000 жители
И2: Зголемување на бројот на патници во железничкиот сообраќај
ОЦ3: Зголемување на безбедноста во транспортот
И1: Број на повредени и загинали лица во сообраќајот

Правда	
ОЦ1: Одржување на интегритетот и почитување на граѓанските демократски права	
И1:	Ефикасност на правната рамка во решавање на спорови (индекс)
И2:	Просечно времетраење на постапките по видови на предмети
ПЦ1.1:	Подобрување на ефикасноста на судовите и обезбедување на правна сигурност
И1:	Просечно време за завршување на судските предмети
ПЦ1.2:	Ефикасно и ефективно спроведување на процесот на ресоцијализација на осудените лица
И1:	Број на повратници во казнено/воспитно поправните установи
ПЦ1.3:	Заштита на правата и интересите на пошироката јавност во кривично правниот систем и правата и интересите на РМ
И1:	Број на предмети решени со преземање кривично гонење, а со отстранување штетни последици и реинтегрирање на осомничениот во системот
И2:	Број на склучени спогодби помеѓу јавниот обвинител и обвинетиот
И3:	Број на донесени осудителни пресуди

Легенда:

ОЦ	Општа цел
ПЦ	Посебна цел
И	Индикатор

- **Индикатори за фискална консолидација (стандарди на трошења)**

Целта на оваа анализа е рационализација на трошоците кои ги прават буџетските корисници за нивно редовно функционирање преку утврдување на одредени стандарди, имајќи ја предвид и нивната специфичност. При утврдување на стандардите на трошења кај буџетските корисници земени се податоци за реализирани трошења поврзани со функционирање на институциите во однос на бројот на вработени.

Во прилог табели за просечни трошоци по буџетски корисник за расходите: патни трошоци, комунални услуги, материјали и ситен инвентар, поправки и тековно одржување, договорни услуги и други тековни расходи.

ИНПУТ ИНДИКАТОРИ ЗА ТЕКОВНИ РАСХОДИ													
Буџетски корисник													
ред. бр.	назив на индикатор	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
1	Број на вработени												
2	Просечна плата - месечна бруто плата												
3	Број на привремено вработени лица												
4	Трошоци за привремено вработени лица												
5	Број на договорно ангажирани лица												
6	Трошоци за договорно ангажирање на лица												
7	Оперативни расходи по вработен												
8	Трошоци за репрезентација по вработен												
9	Трошоци за телефонски услуги по вработен												
10	Канцелариски простор по вработен												
11	Канцелариски материјал по вработен												
12	Број на возила												
13	Горива и трошоци за одржување на возила												
14	Неизмирени обврски во однос на вкупен буџет												

- Листа на индикатори на ЕК вклучени во Програмата на економски реформи (ПЕР) и Извештајот на ЕК за напредокот на земјата

а) Индикатори за пазар на труд и социјални индикатори (ПЕР)

	Извор	2016	2017	2018	2019	2020
1. Стапка на активност (%) вкупно (20-64)	Евростат	69,6	70,3	70,4	71,5	:
- мажи	Евростат	83,8	84,4	84,2	83,4	:
- жени	Евростат	54,9	55,7	56,3	59,3	:
2. Стапка на вработеност (%) вкупно (20-64)	Евростат	53,3	54,8	56,1	59,2	:
- мажи	Евростат	63,7	65,6	66,6	69,7	:
- жени	Евростат	42,5	43,7	45,2	48,4	:
3. Стапка на невработеност (%) вкупно	Евростат	23,7	22,4	20,8	17,3	:
- мажи	Евростат	24,4	22,8	21,3	16,5	:
- жени	Евростат	22,8	21,8	19,9	18,4	:
4. Стапка на долгорочна невработеност (%) вкупно	Евростат	19,1	17,4	15,5	13,1	:
- мажи	Евростат	19,9	17,6	15,7	12,9	:
- жени	Евростат	17,8	17,1	15,1	13,5	:
5. Стапка на невработеност кај млади (15-24) (%) вкупно	Евростат	48,2	46,7	45,4	35,6	:
- мажи	Евростат	47,9	45,7	46,6	33,4	:
- жени	Евростат	48,8	48,6	43,2	38,9	:
6. Млади лица (15-24) кои не се вработени и не се вклучени во образование или обука (NEET), во %	Евростат	24,3	24,9	24,1	18,1	:
7. Лица кои рано го напуштаат образованието, во % (дефиниција на Евростат)	Евростат	9,9	8,5	7,1	7,1	:
8. PISA ранг	ОЕЦД	:	:	PISA 2015/ 2018 Читање 352/393	:	:

				Математ. 384/413 Наука 371/394		
9. PIAAC ранг	ОЕЦД	:	:	:	:	:
10. Стапка на активност во рано детско учење и згрижување и воспитување	Евростат	38,3	39,5	43,3	:	:
11. GINI коефициент	Евростат	33,6	32,4	31,9	30,7	:
12. Нерамномерна распределба на приходи S80/S20, %	Евростат	6,6	6,4	6,2	5,6	:
13. Трошоци за социјална заштита како % од БДП	МФ	11,3	11,6	11,5	11,9	13,3
14. Трошоци за здравствена заштита како % од БДП	МФ	4,9	4,9	4,9	5,0	8,5
15. Стапка на сиромаштија пред социјалните трансфери и пензии, во %	Евростат	41,6	40,7	40,8	41,1	
16. Стапка на сиромаштија (наведете кои податоци се достапни за земјата)	Евростат	21,9	22,2	21,9	21,6	:
17. Јаз на сиромаштија (наведете кои податоци се достапни за земјата)	Евростат	32,9	37,3	37,7	32,0	:
Други показатели користени во Социјалниот скорборд на ЕУ						
18. Реално прилагоден GDHI - по глава на жител во PPS (Индекс 2008 = 100)	Евростат	:	:	:	:	:
19. Влијание на социјалните трансфери (освен пензиите) врз намалувањето на сиромаштијата	Евростат	14,8	14,3	14,8	15,0	:
20. Само-пријавена неисполнета потреба за медицинска нега	Евростат	2,9	2,5	2,3	2,5	:
21. Ниво на дигитални вештини кај населението (% од населението со основни или над основни севкупни дигитални вештини)	Евростат	34	32	/	32	:

б) Преглед на главните индикатори по област/сектор на економијата (ПЕР)

Област/Сектор	2016	2017	2018	2019	ЕУ - 27 просек (2019 или последна расположли ва година)
Енергетика					
Зависност од увоз на енергија (%)	58,95%	56,45%	56,68%	/	60,62% ⁽²⁰¹⁷⁾
Енергетска интензивност: килограми еквивалент на нафта на 1000 евра БДП	/	291,58	265,46	288,99	112,92
Учество на обновливи извори на енергија (ОИЕ) во финалната потрошувачка на енергија (%)	18,04%	19,63%	18,18%	16,81%	19,73%
Транспорт					
Густина на железничката мрежа (метри на линија на км ² земјишна површина)	26,85 ^w	26,85 ^w	26,85 ^w	26,85 ^w	49,0 ⁽²⁰¹⁸⁾
Стапка на моторизација (Патнички автомобили на 1000 жители)	190	194	200	205	519 ⁽²⁰¹⁸⁾
Земјоделство					
Учество во бруто додадена вредност (земјоделство, шумарство и рибарство)	10,6%	9,1%	9,8%	9,3%	1,8%

Учество во вработеност (земјоделство, шумарство и рибарство)	16,2%	16,2%	15,7%	13,9	4,3%
Користено земјоделско земјиште (% од вкупна земјишна површина)	49,8%	49,7% ^w	49,7% ^w	49,7% ^w	40,0% ^(2017, EY-28)
Индустрија					
Учество во бруто додадена вредност (освен градежништво)	19,7%	20,5%	21,5%	20,7%	19,7%
Придонес во вработеност (% од вкупна вработеност)	23,1%	23,3%	23,9%	24,1%	18,1%
Услуги					
Учество во бруто додадена вредност	61,7%	62,9%	62,5%	63,6%	73,0%
Придонес во вработеност (% од вкупна вработеност)	53,1%	53,2%	52,9%	55,0%	70,8%
Деловно опкружување					
Ранг во Извештајот Doing Business на Светска банка (извор: Светска банка)	16	10	11	10	/
Ранг во Индексот за глобална конкурентност (извор: Светски Економски Форум)	63	60	84	82	/
Проценка на учеството на неформалната економија во БДП (во % од БДП) (извор: ММФ)	До 37,6%	/	/	/	/
Истражување, развој и иновации					
Учество на расходите за истражување и развој во БДП (трошоци за ИР како % од БДП)	0,44%	0,35%	0,36%	0,37%	2,2%
Расходи за истражување и развој по жител, во евра	20,30 евра	17,20 евра	18,8 евра	19,9 евра	688,6 евра
Дигитална економија					
% на домаќинства кои имаат пристап до Интернет од дома	75%	74%	79%	82%	86% ⁽²⁰¹⁸⁾
Учество на вкупното население кое користи интернет во последните три месеци пред истражувањето (забелешка: население од 16-74)	72%	75%	79%	81%	85% ⁽²⁰¹⁸⁾
Трговија					
Извоз на стоки и услуги (% од БДП)	50,7%	55,1%	60,4%	62,3%	49,4%
Увоз на стоки и услуги (% од БДП)	65,5%	69,0%	72,8%	76,5%	45,7%
Трговско салдо (% од БДП)	-18,5%	-18,1%	-16,8%	-18,2%	/
Образование и вештини					
Лица кои рано го напуштаат процесот на образование и обука (% на население на возраст од 18-24)	9,9%	8,5%	7,1%	7,1%	10,5%
Млади лица кои не се во образовен процес, не се вработени, ниту се во процес на обука (% на население на возраст од 15-24)	24,3%	24,9%	24,1%	18,1%	10,5%
Формално згрижување на деца – деца помали од 3 години (% од вкупно)	9,1%	10,3%	8,8%	13,0%	35,1%
Ниво на дигитални вештини на поединци (% од лица на возраст од 16-74 години кои	34%	32%	/	32%	56%

имаат основни или над основните дигитални вештини според пол)					
Вработеност					
Стапка на вработеност (% на население на возраст од 20-64)	53,3%	54,8%	56,1%	59,2%	73,1%
Стапка на невработеност (% од работна сила на возраст од 15-64)	23,7%	22,4%	20,8%	17,3%	6,7%
Родов јаз во вработеноста (разлика во процентни поени помеѓу стапката на вработеност кај мажи и жени на возраст од 20-64)	21,2 п.п.	21,9 п.п.	21,4 п.п.	21,3 п.п.	11,7 п.п.
Социјална заштита					
% на население изложено на ризик од сиромаштија или социјална исклученост	41,1%	41,6%	41,1%	39,9%	20,9%
Влијанието на социјалните трансфери (освен пензии) врз намалувањето на сиромаштијата	14,79%	14,29%	14,79%	14,96%	32,380%
Само-пријавена незадоволена потреба од медицинска нега (на лица над 16)	2,9%	2,5%	2,3%	2,5%	1,7%
Квантилен сооднос на учеството на расположливиот доход S80/S20, по пол и возраст (Сооднос помеѓу вкупниот приход добиен од лицата кои се во групата на 20% со највисоки приходи со оној добиен од лицата кои се во групата на 20% со најниски приходи)	6,63	6,38	6,16	5,56	4,99

в) Статистички податоци кои се во прилог на Извештајот на ЕУ за следење на напредокот на земјата

A.National accounts

1. Gross domestic product (GDP) (million national currency)
2. Gross domestic product (GDP) (million euro)
3. GDP (euro per capita)
4. GDP per capita (in purchasing power standards (PPS))
5. GDP per capita (in PPS), relative to the EU average (EU-27 = 100)
6. Real GDP growth rate: change on previous year of GDP volume (%)
7. Employment growth (national accounts data), relative to the previous year (%)
8. Labour productivity growth: growth in GDP (in volume) per person employed, relative to the previous year (%)
9. Unit labour cost growth, relative to the previous year (%)
10. Unit labour cost growth, relative to the previous year (%)
11. **3 year change (T/T-3) in the nominal unit labour cost growth index (2010 = 100)
12. Labour productivity per person employed: GDP (in PPS) per person employed relative to EU average (EU-27 = 100)
13. average (EU-27 = 100)

B. Gross value added by main sectors

1. Agriculture, forestry and fisheries (%)
2. Industry (%)

3. Construction (%)
4. Services (%)
5. Final consumption expenditure,
6. Gross fixed capital formation, as a share of GDP (%)
7. Changes in inventories, as a share of GDP (%)
8. Exports of goods and services, relative to GDP (%)
9. Imports of goods and services, relative to GDP (%)
10. Gross fixed capital formation by the general government sector, as a percentage of GDP (%)

C. Business

11. Industrial production volume index (2015 = 100)
12. Number of active enterprises (number)
13. Birth rate: number of enterprise births in the reference period (t) divided by the number of
14. enterprises active in t (%)
15. Death rate: number of enterprise deaths in the reference period (t) divided by the number of
16. enterprises active in t (%)
17. People employed in SMEs as a share of all persons employed (within the non-financial
18. business economy) (%)
19. Value added by SMEs (in the non-financial business economy) (EUR million)
20. Total value added (in the non-financial business economy) (EUR million)

D. Inflation rate and house prices

21. Harmonised consumer price index (HICP), change relative to the previous year (%)
22. **Annual change in the deflated house price index (2015 = 100)

E. Balance of payments

23. Balance of payments: current account total (million euro)
24. Balance of payments current account: trade balance (million euro)
25. Balance of payments current account: net services (million euro)
26. Balance of payments current account: net balance for primary income (million euro)
27. Balance of payments current account: net balance for secondary income (million euro)
28. Net balance for primary and secondary income: of which government transfers (million euro)
29. **3 year backward moving average of the current account balance relative to GDP (%)
30. **Five year change in share of world exports of goods and services (%)
31. Net balance (inward - outward) of foreign direct investment (FDI) (million euro)
32. Foreign direct investment (FDI) abroad (million euro)
33. of which FDI of the reporting economy in the EU-27 countries (million euro)
34. Foreign direct investment (FDI) in the reporting economy (million euro)
35. of which FDI of the EU-27 countries in the reporting economy (million euro)
36. **Net international investment position, relative to GDP (%)
37. Year on year rate of change in gross inflow of remittances (in national currency) from migrant
38. workers (%)

F. Public finance

39. ***General government deficit / surplus, relative to GDP (%)
40. ***General government gross debt relative to GDP (%)
41. Total government revenues, as a percentage of GDP (%)
42. Total government expenditure, as a percentage of GDP (%)

G. Financial indicators

43. Gross external debt of the whole economy, relative to GDP (%)
44. Gross external debt of the whole economy, relative to total exports (%)
45. Money supply: M1 (banknotes, coins, overnight deposits, million euro)
46. Money supply: M2 (M1 plus deposits with maturity up to two years, million euro)
47. Money supply: M3 (M2 plus marketable instruments, million euro)
48. Total credit by monetary financial institutions to residents (consolidated) (million euro)
49. **Annual change in financial sector liabilities (%)
50. **Private credit flow, consolidated, relative to GDP (%)
51. **Private debt, consolidated, relative to GDP (%)
52. Interest rates: day-to-day money rate, per annum (%)
53. Lending interest rate (one year), per annum (%)
54. Deposit interest rate (one year), per annum (%)
55. Euro exchange rates: average of period (1 euro = ... national currency)
56. Trade-weighted effective exchange rate index, 42 countries (2005 = 100)
57. **3 year change (T/T-3) in the trade-weighted effective exchange rate index, 42 countries (2005 = 100)
58. (2005 = 100)
59. Value of reserve assets (including gold) (million euro)

H. External trade in goods

60. Value of imports: all goods, all partners (million euro)
61. Value of exports: all goods, all partners (million euro)
62. Trade balance: all goods, all partners (million euro)
63. Terms of trade (export price index / import price index * 100) (number)
64. Share of exports to EU-27 countries in value of total exports (%)
65. Share of imports from EU-27 countries in value of total imports (%)

I. Demography

66. Crude rate of natural change of population (natural growth rate): number of births minus deaths (per thousand inhabitants)
67. deaths (per thousand inhabitants)
68. Infant mortality rate deaths of children under one year of age (per thousand live births)
69. Life expectancy at birth: male (years)
70. Life expectancy at birth: female (years)

J. Labour market

71. Economic activity rate for persons aged 20–64: proportion of the population aged 20–64 that is economically active (%)
72. is economically active (%)
73. *Employment rate for persons aged 20–64: proportion of the population aged 20–64 that are in employment (%)
74. in employment (%)
75. Male employment rate for persons aged 20–64 (%)
76. Female employment rate for persons aged 20–64 (%)
77. Employment rate for persons aged 55–64: proportion of the population aged 55–64 that are in employment (%)
78. in employment (%)
- **Employment by main sectors**
79. *Agriculture, forestry and fisheries (%)*
80. *Industry (%)*
81. *Construction (%)*
82. *Services (%)*
83. People employed in the public sector as a share of total employment, persons aged 20–64
84. (%)

- 85. People employed in the private sector as a share of total employment, persons aged 20–64
- 86. (%)
- 87. Unemployment rate: proportion of the labour force that is unemployed (%)
- 88. Male unemployment rate (%)
- 89. Female unemployment rate (%)
- 90. Youth unemployment rate: proportion of the labour force aged 15–24 that is unemployed (%)
- 91. Long-term unemployment rate: proportion of the labour force that has been unemployed for
- 92. 12 months or more (%)
- 93. Unemployment rate for persons (aged 25–64) having completed at most lower secondary
- 94. education (ISCED levels 0-2) (%)
- 95. Unemployment rate for persons (aged 25–64) having completed tertiary education (ISCED
- 96. levels 5-8) (%)

K. Social cohesion

- 97. Average nominal monthly wages and salaries (national currency)
- 98. Index of real wages and salaries (index of nominal wages and salaries divided by the inflation
- 99. index) (2010 = 100)
- 100. GINI coefficient
- 101. Poverty gap
- 102. *Early leavers from education and training: proportion of the population aged 18–24 with at
- 103. most lower secondary education who are not in further education or training (%)

L. Standard of living

- 104. Number of passenger cars relative to population size (number per thousand population)
- 105. Number of mobile phone subscriptions relative to population size (number per thousand
- 106. population)
- 107. Mobile broadband penetration (per 100 inhabitants)
- 108. Fixed broadband penetration (per 100 inhabitants)

M. Infrastructure

- 109. Density of railway network (lines in operation per thousand km²)
- 110. Length of motorways (kilometres)

N. Innovation and research

- 111. Public expenditure on education relative to GDP (%)
- 112. *Gross domestic expenditure on R&D relative to GDP (%)
- 113. Government budget appropriations or outlays on R&D (GBAORD), as a percentage of GDP (%)
- 114. Percentage of households who have internet access at home (%)

O. Environment

- 115. *Index of greenhouse gas emissions, CO₂ equivalent (1990 = 100)
- 116. Energy intensity of the economy (kg of oil equivalent per 1 000 euro GDP at 2010 constant prices)
- 117. Electricity generated from renewable sources relative to gross electricity consumption (%)
- 118. Road share of inland freight transport (based on tonne-km) (%)

P. Energy

- 119. Primary production of all energy products (thousand TOE)
- 120. Primary production of crude oil (thousand TOE)
- 121. Primary production of solid fuels (thousand TOE)
- 122. Primary production of gas (thousand TOE)

- 123. Net imports of all energy products (thousand TOE)
- 124. Gross inland energy consumption (thousand TOE)
- 125. Gross electricity generation (GWh)

R. Agriculture

- 126. Agricultural production volume index of goods and services (at producer prices) (2010 = 100)
- 127. Utilised agricultural area (thousand hectares)
- 128. Livestock numbers: live bovine animals (thousand heads, end of period)
- 129. Livestock numbers: live swine (thousand heads, end of period)
- 130. Livestock numbers: live sheep and live goats (thousand heads, end of period)
- 131. Raw milk available on farms (thousand tonnes)
- 132. Harvested crop production: cereals (including rice) (thousand tonnes)
- 133. Harvested crop production: sugar beet (thousand tonnes)
- 134. Harvested crop production: vegetables (thousand tonnes)